www.mruni.eu

POLITOLOGIJOS MOKYMO DALYKO METODINĖ PRIEMONĖ

Asta Visockaitė

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Asta Visockaitė

POLITOLOGIJOS MOKYMO DALYKO METODINĖ PRIEMONĖ

Vilnius
2012

UDK 372.832(075.8)
Vi286

Metodinė priemonė parengta pagal projektą „Inovatyvių mokymo metodų taikymas Mykolo Romerio universitete“, projekto kodas Nr. VP1-2.2-ŠMM-07-K-01-072, finansavimo ir administravimo sutarties Nr. VP1-2.2-ŠMM-07-K-01-072.

Recenzavo:
prof. dr. Andrius Bielskis, Mykolo Romerio universitetas
doc. dr. Diana Janušauskienė, Mykolo Romerio universitetas

Autorės indėlis:
Asta Visockaitė – 56 psl. (2,50 autorinio lanko)

Mykolo Romerio universiteto Politikos ir vadybos fakulteto Politikos mokslų katedros 2012 m. gegužės 10 d. posėdyje (protokolas Nr. 1PMK-29) pritarta leidybai.

Mykolo Romerio universiteto Politikos ir vadybos fakulteto Politikos mokslų krypties bakalauro studijų programos, magistratūros studijų programų ir papildomųjų studijų programų komiteto 2012 m. gegužės 10 d. posėdyje (protokolas Nr. 3PV-PMK -4) pritarta leidybai.

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Teisės ir valdymo pirmosios pakopos studijų programos komiteto 2012 m. gegužės 17 d. posėdyje (protokolas Nr. 1BPK-14) pritarta leidybai.

Mykolo Romerio universiteto Politikos ir vadybos fakulteto tarybos 2012 m. gegužės 18 d. posėdyje (protokolas Nr. 1PV-37) pritarta leidybai.

Mykolo Romerio universiteto mokslinių-mokomųjų leidinių aprobavimo leidybai komisijos 2012 m. gegužės 24 d. posėdyje (protokolas Nr. 2L-31) pritarta leidybai.

Visos knygos leidybos teisės saugomos. Ši knyga arba kuri nors jos dalis negali būti dauginama, taisoma arba kitu būdu platinama be leidėjo sutikimo.

ISBN 978-9955-19-440-8 © Mykolo Romerio universitetas, 2012

Turinys

Pratarmė 4

1. Politikos mokslo struktūra, ištakos ir raidos etapai, politikos mokslo formavimosi ypatybės, teoriniai požiūriai, politikos mokslo šakos 5
2. Politikos mokslo objektas ir politikos termino samprata. 11
3. Pagrindinės politikos mokslo kategorijos: galia, autoritetas, legitimumas. Galios pasiskirstymo visuomenėje teorijos: klasių, elito, pliuralistinė. Valdžios formos ir šaltiniai (ištekliai). M. Weberio legitimaus viešpatavimo tipai 16
4. Politinės sistemos koncepcija. Politinių sistemų klasifikacija 23
5. Šiuolaikiniai politiniai režimai: demokratija, autoritarizmas, totalitarizmas. Demokratijos teorijos 28
6. Visuomenės struktūra. Šiuolaikinių partijų susiformavimas ir jų vaidmuo dabartinėje visuomenėje 36
7. Visuomenės struktūra. Interesų grupės ir jų vaidmuo šiuolaikinėje visuomenėje 43
8. Politinė kultūra 48

Literatūra 54

Pratarmė

Šis metodinis leidinys yra skirtas bakalauro studijų studentams, studijuojantiems politologijos mokymo dalyką ir parengtas remiantis politikos mokslų darbais ir šio kurso dėstymo praktika Mykolo Romerio universitete. Leidinyje glaustai pateikiama politologijos mokymo dalyko medžiaga. Studentai supažindinami su politikos mokslo objektu, struktūra, pagrindinėmis politikos mokslo kategorijomis, esminėmis šiuolaikinio politinio visuomenės gyvenimo problemomis ir jų tyrimo metodais. Vienas pagrindinių šio mokymo dalyko tikslų yra siekti, kad studentai įgytų reikalingų žinių ir įgūdžių tirti, aiškinti ir interpretuoti politikos pasaulį teoriniu ir empiriniu lygiu, mokėtų vartoti politikos mokslų sąvokas bei remtis teorijomis, argumentuotai analizuodami esamas Lietuvos ir pasaulio politines problemas, ugdytų kritinį mąstymą. Studijų metu ugdomos savybės, reikalingos būsimoje profesinėje veikloje – formuojami savarankiško mąstymo ir sąmoningo žinojimo pagrindai.

Išstudijavę politologijos mokymo dalyką studentai turėtų suprasti politikos mokslo objekto sampratos daugiareikšmiškumą, politinės sistemos funkcionavimą, suvokti pagrindines politikos mokslo kategorijas, išmanyti klasikines ir modernias politikos mokslo teorijas, mokėti jas taikyti nagrinėjant politines realijas. Studentai turėtų gebėti suprasti ir analizuoti politikos mokslo tekstus, dalyvauti diskusijose politikos mokslo temomis, aiškinti ir interpretuoti politikos pasaulį teoriniu ir empiriniu lygiu, formuluoti politikos mokslo ir einamosios politikos problemas, panaudoti turimą bei papildomą informaciją nagrinėdami tas problemas, kritikuoti ir vertinti skirtingas politines pozicijas, atlikti vieno atvejo bei politinės problemos analizę, pasirinkti tinkamą tyrimo strategiją ir metodus, analizuoti atliekant užduotis grupėse, kompetentingai ir tolerantiškai kritikuoti oponento požiūrį.

Metodinė priemonė sudaryta iš aštuonių skyrių. Kiekviename jų nagrinėjama vis kita tema, pateikiami savikontrolės klausimai, leidžiantys įvertinti nagrinėtos temos žinias, nurodoma literatūra, padėsianti nuodugniau pažinti šią temą.

Visa literatūra yra prieinama Mykolo Romerio universiteto bibliotekoje ir Nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje.

1. Politikos mokslo struktūra, ištakos ir raidos etapai, politikos mokslo formavimosi ypatybės, teoriniai požiūriai, politikos mokslo šakos

Politikos mokslas yra disciplina, nagrinėjanti politikos pasaulį – politinius faktus ir politinius reiškinius. Politiniai faktai ir reiškiniai savo prigimtimi yra socialiniai, t. y. formuojasi ir reiškiasi tik visuomenėje, todėl politikos mokslas yra vienas iš socialinių mokslų, kuris aiškina visuomenės politinę raidą ir funkcionavimą, aprėpia įvairius visuomenės gyvenimo aspektus, todėl yra glaudžiai susijęs su kitais socialiniais mokslais, remiasi kitų mokslų teorijomis ir metodais. Politikos mokslas taiko mokslinius politinių reiškinių tyrimo ir analizės metodus, tobulina sąvokas ir konstruoja teorinius modelius.

Politikos mokslą tiksliau apibūdina politologijos terminas (kaip, pvz., psichologija, sociologija, teisė, ekonomika ir t. t.), tačiau šis terminas nėra prigijęs JAV ir Vakarų universitetuose. Posovietinėse šalyse politikos mokslas dažniausiai įvardijamas politologijos terminu.

Dėl politikos mokslo objekto bei jo statuso, kaip ir dėl politikos mokslo raidos bei struktūros, nėra bendro mokslininkų sutarimo. Politikos mokslo istorija neatsiejama nuo kitų socialinių bei humanitarinių mokslų, tokių kaip filosofijos, istorijos, teisės, ekonomikos, raidos.

Dauguma politikos mokslo teoretikų sutaria, kad santykinai galima skirti du politikos mokslo formavimosi etapus: politikos mokslo priešistorę ir politikos mokslo kaip atskiros socialinių mokslo srities raidą. Politikos mokslo ištakos siejamos ne tik su politinių idėjų istorija, bet ir su daugelio epochų mąstytojų teiginiais ir apmąstymais, kurie formavo socialinių reiškinių supratimo ir tų reiškinių mokslinės analizės prielaidas. Tai tapo vienu iš pagrindinių šaltinių šiuolaikinėms politinėms institucijoms, reiškiniams bei procesams aiškinti ir vertinti. Politikos mokslo kaip atskiros socialinių mokslų srities raida susijusi su savarankiškos, autonomiškos, turinčios specifinius bruožus bei savitą objektą ir susistemintą teorinę struktūrą, nepriklausomos mokslo srities raidą[1].

1 Novagrockienė, J. *Politikos mokslo pagrindai.* Vilnius: VU leidykla, 2001, p. 27.

Politinės minties ištakos – senovės Graikija. Antikos mokslininkų (Sokrato, Platono, Aristotelio) studijos buvo daugiau etinio, normatyvinio pobūdžio, nes jie, savo darbuose nagrinėdami valstybės bei valdymo problemas, ieškojo geriausių politinio gyvenimo pagrindimų.

Politikos tyrinėjimai viduramžių laikais (A. Augustinas, T. Akvinietis) iš dalies išliko etinio, normatyvinio pobūdžio, papildantys religinę (krikščioniškosios valstybės) koncepciją, t. y. politikos tyrinėjimai orientavosi į tai, kaip visuomenė turėtų būti sutvarkyta, kad atitiktų religijos reikalavimus.

Politikos mokslas nuo Renesanso iki pat XIX a. išlieka veikiamas teisės, istorijos bei filosofijos mokslų įtakos. Šiuo laikotarpiu vyrauja formalių politinių institucijų tyrimai. Vienas iškiliausių šio laikotarpio politikos mokslo atstovas – N. Machiavellis. Jis laikomas politikos realistinio aiškinimo pradininku, pirmasis atskyrė politikos studijas nuo normatyvinių vertinimų, išplėtojo J. Locke'o valdžios apribojimo ir padalijimo idėją, suformulavovaldžios padalijimo doktriną. J. Bodinas – pirmasis politinės minties istorijoje suformulavo suvereniteto koncepciją, o tai turėjo didelės įtakos ne tik politikos, bet ir teisės mokslams.

Mokslinės analizės tendencijos socialiniuose moksluose paplito tik XIX a., tai socialinių mokslų klestėjimo laikotarpis. Kaip tik tada įsigalėjo požiūris, kad socialinis mokslas nėra vientisas, bet sudarytas iš skirtingų šakų. Tuo laikotarpiu politikos mokslas įgijo savo specifinius bruožus, išryškėjo apibrėžtas savarankiškas politikos mokslo studijų laukas[2].

Daugelis politologų politikos mokslo pradžią sieja su 1870 m. Vokietijoje įkurta Staatslehre mokykla (vok. *Staats* – valstybė, *lehre* – mokslas), kurioje remiantis teisės tradicija buvo analizuojami konstituciniai valstybės pagrindai, struktūros modeliai, formalių institucijų funkcionavimas. Tai suteikė politikos mokslui savitą tapatybę ir atskyrė jį nuo normatyvinio filosofinio bei istorinio aprašomojo politikos aiškinimo ir sudarė prielaidas politikos mokslui tapti savarankiškam. Šių prielaidų pagrindu formavosi politikos disciplinos pagrindas.

XIX a. Europos universitetuose įsikūrė politikos mokslų mokyklos bei katedros, taip pat buvo pradėtos dėstyti politikos mokslų disciplinos. 1871 m. Paryžiuje įkurta Ecole Libre des Sciences Politiques, 1895 m. – *London School of Economics and Political Science*. Mokslininkai, įgiję išsilavinimą Europos

2 Novagrockienė, J. *Politikos mokslo pagrindai.* Vilnius: VU leidykla, 2001, p. 11.

universitetuose, tęsė savo karjerą JAV universitetuose. Taip Kolumbijos universitete 1857 m. pradėti skaityti valstybės teorijos, politikos etikos kursai, o 1880 m. tame pačiame universitete buvo įkurta politikos mokslo mokykla. XIX a. devintajame dešimtmetyje politikos kursai pradėti skaityti ir Harvardo universitete, taip pat pasirodė pirmosios publikacijos, kuriose autoriai vartojo politikos mokslo terminą[3].

Empirinės sociologijos raidos spartėjimas ir politikos mokslininkų nepasitenkinimas susidariusia politikos mokslo būkle dėl politikos mokslo srities apribojimo formalių institucijų studijomis, glaudus ryšys su istorija, nesugebėjimas paaiškinti politinių įvykių turėjo įtakos tam, kad susiformuotų radikalus judėjimas, kuris vadinamas bihevioristine revoliucija (1950–1960). Jaunesnės kartos mokslininkai pasisakė už tai, kad politikos tyrimuose būtinai turi būti taikomi griežti metodai, formuojamos mokslinės teorijos ir tyrimo strategijos, o politinė filosofija turi būti atribota nuo politikos mokslo, nes, judėjimo šalininkų tvirtinimu, politikos studijos turi tapti mokslu, kuris gali paaiškinti ir numatyti politinio elgesio dėsningumus. Bihevioristai griežtai pasisakė prieš normatyvinį aiškinimą. Bihevioristinė metodologija labiausiai plėtojosi tose srityse, kuriose buvo galima taikyti kiekybinius metodus (rinkiminio elgesio, politinio dalyvavimo, viešosios nuomonės tyrimai)[4]. Tai turėjo įtakos ir kitoms sritims – lyginamajai politikai, viešajam administravimui, tarptautiniams santykiams, – be to, išplėtė politikos studijų ribas. Bihevioristiniai tyrimai daugiausia rėmėsi psichologijos bei sociologijos metodais.

Nors biheviorizmo įtaka politikos mokslui buvo didžiulė ir suteikė jam itin vertingų rezultatų, tačiau mokslininkai sulaukė kritikos dėl per didelio tyrimų formos bei jų metodikos pabrėžimo bei taikymo politikos tyrimuose, nes tai leido analizuoti tik kai kuriuos tiriamų problemų ir reiškinių aspektus. Šiuo laikotarpiu didžiulę įtaką politikos mokslui darė D. Eastono sisteminės analizės teorija, R. Dahlio valdžios pasiskirstymo visuomenėje modelis ir pliuralistinė demokratijos teorija, taip pat J. Shumpeterio elitistinė demokratijos teorija. Nusivylimas biheviorizmu (nuo 1970 m.) politikos teoretikus grąžino prie normatyvinės politinės teorijos tradicijų (pvz., J. Rawlso „Teisingumo teorija“ (1971), R. Nozicko „Anarchija, valstybė ir utopija“ (1974), A. MacIntyre'o „Po dorybės“ (1981) darbai). Tradiciniam institucionalizmui

3 Novagrockienė, J. *Politikos mokslo pagrindai.* Vilnius: VU leidykla, 2001, p. 31.

4 Ten pat, p. 36–37.

buvo būdingas faktų aprašymas, o naujojo institucionalizmo mokslininkai padarė išvadas, kad tiek formalios, tiek neformalios institucijos turi įtakos ir veikia politinį elgesį. Kartu politikos moksluose susiformavo ir tokie nauji teoriniai požiūriai, kaip racionalaus pasirinkimo (politiniam žmonių elgesiui tirti taikomi ekonomikos metodai, nes politinis elgesys aiškinamas kaip racionalus, savanaudiškas priimtų sprendimų rezultatas), diskurso analizė ir t. t. Feminizmo susiformavimas turėjo įtakos politikos mokslo ribų plėtrai.

Plečiantis politikos mokslo tyrimo sritims, susiformavo politikos mokslo struktūra. Tačiau dėl politikos mokslo struktūros mokslininkai taip pat nėra visiškai sutarę. Mokslinės literatūros šaltiniuose galima rasti skirtingas politikos mokslo šakas. Daugelyje pasaulio universitetų vyrauja departamentinis pasidalijimas į sritis[5], šio skirstymo pagrindu ir įvardijamos tokios politikos mokslo šakos:

1. Politikos filosofija (dažnai tapatinama su politine teorija). Tyrimų sritys: klasikinių tekstų analizė bei interpretacijos, normatyvinių klausimų analizė, moralinių politikos pagrindų paieška.

2. Tarptautiniai santykiai tiria politinius santykius tarp valstybių. Tyrimų sritys: karai, konfliktai tarp valstybių ir jų sprendimo būdai, tarptautinės organizacijos, regionų studijos, tarptautinė politinė ekonomija, užsienio politika.

3. Lyginamoji politika tiria politinių struktūrų ir politinio proceso panašumus ir skirtumus tarp šalių arba šalies viduje. Tyrimų sritys: politinės institucijos, politiniai režimai, demokratizacijos procesai, politinė kultūra, politinės partijos, interesų grupės, socialiniai judėjimai ir kt.

4. Viešasis administravimas ir viešoji politika tiria viešosios politikos (*public policy*) formavimą, sprendimų priėmimo ir įgyvendinimo procesą, biurokratiją ir jos įtaką reformuojant įvairių šalių administracines sistemas.

5. Tarpdisciplininės šakos, t. y. ribinės disciplinos, balansuojančios tarp dviejų mokslų: politikos sociologija, politinė antropologija, politinė psichologija, politinė ekonomija, politinė komunikacija, biopolitika, geopolitika ir kt.

5 Novagrockienė, J. *Politikos mokslo pagrindai*. Vilnius: VU leidykla, 2001, p. 16.

Apibendrinant galima teigti, kad politikos mokslo kaip vieno iš socialinių mokslų istorija neatsiejama nuo kitų socialinių ir humanitarinių mokslų, tokių kaip filosofijos, istorijos, psichologijos, sociologijos, teisės ir kitų mokslų raidos. Nuo XX a. antrosios pusės politikos mokslais įvardijamos visos politikos studijos, pripažintos pagal akademinės bendruomenės standartus.

Nors biheviorizmo įtaka politikos mokslui buvo didžiulė ir davė jam itin vertingų rezultatų, postbiheviorizmo laikotarpiu socialiniuose moksluose imta taikyti ne tik kiekybinius, bet ir kitokius objektyvumo kriterijus bei metodus. Dabartinės politikos mokslo tendencijos apima visus politikos aiškinimo aspektus.

Nėra bendro mokslininkų sutarimo ir nuomonės dėl politikos mokslo struktūros, tačiau politikos mokslo struktūra pateikta remiantis daugelyje universitetų vyraujančiu departamentinio pasidalijimo į sritis pavyzdžiu ir jų pagrindu įvardijamos politikos mokslo šakos.

Savikontrolės klausimai:

- Kodėl politikos mokslas priklauso socialiniams mokslams?
- Kodėl nuo antikos iki Renesanso laikotarpio vyrauja normatyvinės teorijos tendencijos?
- Kokia biheviorizmo įtaka politikos mokslui?
- Kokios įvardijamos politikos mokslo šakos ir jų tyrimų sritys?
- Kodėl politikos moksle nurodomos tarpdisciplininės šakos?

Literatūra

1. Heywood, A. *Politics*. London: Macmillan, 1997.
2. Jokubaitis, A. *Trys politikos aspektai: praktika, teorija, menas*. Vilnius: VU leidykla, 2005.
3. Junevičius, A.; Matakas, J. *Valstybės pagrindai.* I –II d. Kaunas: Technologija, 1996.
4. Matakas, J. (sud.) *Šiuolaikinė valstybė.* Kaunas: Technologija, 1999.
5. Novagrockienė, J. *Politikos mokslo pagrindai.* Vilnius: VU leidykla, 2001.

6. Prazauskas, A.; Unikaitė, I. *Politologijos pagrindai*. Kaunas: VDU leidykla, 2007.
7. *Politikos mokslų enciklopedinis žodynas*. Vilnius: VU leidykla, 2007.

2. Politikos mokslo objektas ir politikos termino samprata

Politikos mokslo objektas – politika. Politikos samprata yra sudėtinga ir įvairialypė, todėl dažnai įvardijama kaip viena sudėtingiausių politikos mokslo kategorijų.

Politikos mokslų enciklopediniame žodyne politika apibrėžiama kaip „universalus visuomenės organizavimo būdas, reguliavimo sistema, kuria siekiama palaikyti tvarką, vidinio ir išorinio pasaulio stabilumą reguliuojant konfliktus“[6]. Tad politika susijusi su bendradarbiavimu, bendrų taisyklių ir normų paieška bei tų taisyklių ir normų išsaugojimu. Šiuolaikinėje pliuralistinėje visuomenėje neišvengiama nesutarimų, t. y. konfliktų. Politika susijusi ne su paties konflikto siekimu, o daugiau su to konflikto sprendimo būdų paieška, todėl apibrėžiant politiką ir aiškinant jos sampratą remiamasi ne tik konflikto, bet ir paieškų sprendžiant konfliktus, t. y. bendradarbiavimo, koncepcijomis.

Politika nagrinėjama nuo seniausių laikų, tačiau kiekvienu laikotarpiu skirtingai suprantama ir aiškinama. Politikos sąvokos sudėtingumą lemia jos sampratų įvairovė. Paprastai pateikiami tokie tradiciniai politikos apibrėžimai: politika – tai valstybės valdymas, viešieji reikalai, galia, kompromisas.

Politika – tai valstybės valdymas. Terminas „politika“ kildinamas iš žodžio „polis“, reiškiančio miestą valstybę. Senovės Graikija buvo susiskirsčiusi į atskirus miestus valstybes (to laikotarpio įtakingiausias polis buvo Atėnai), todėl politika buvo suprantama ir siejama tik su polio, t. y. miesto valstybės, reikalais. Anot Aristotelio, valstybė – laisvųjų bendrija. Politiką jis apibūdino kaip veiklą, kuria žmonės siekia sukurti gerą ir dorą visuomenę, nes tai laisvų ir lygių žmonių sąveika priimant kolektyvinius sprendimus, o politika – svarbiausia žmogiškosios veiklos forma. Šiuolaikinė politikos samprata negali būti tapatinama vien tik su valstybe. Ji gali būti tapatinama ir su viešpatavimu, siekimu valdyti, pačia valdžia, jos įtaka.

6 *Politikos mokslų enciklopedinis žodynas.* Vilnius: VU leidykla, 2007, p. 100.

Politika – tai viešųjų reikalų tvarkymas. Šis politikos aiškinimas kildinamas iš graikų filosofo Aristotelio darbų. Aristotelis rašė, kad „žmogus iš prigimties yra pilietinis (politinis) gyvūnas“. „Kodėl žmogus yra pilietinis gyvūnas, akivaizdu (...) kalbą vienintelis iš visų gyvūnų turi žmogus, kalba yra skirta reikšti tam, kas teisinga ir kas neteisinga.“ „Teisingumas yra valstybės pradas, nes teismas, kuris sprendžia, kas yra teisinga, yra piliečių bendrijos nustatyta tvarka.“ [7].

Politika kaip viešųjų reikalų tvarkymas, t. y. kalbėjimasis apie viešuosius reikalus, apsisprendimas dėl gėrio ir teisingumo, todėl politika galėjo reikštis tik viešojoje srityje, nes privati sritis buvo susijusi su namų ūkiu, kuriame taikoma prievarta. Viešumo ir privatumo skirtis antikos laikais buvo labai aiškiai apibrėžta ir turinti griežtas ribas. Tačiau kur yra skirtis tarp „politinės“ (viešos / visuomeninės) ir „nepolitinės“ (privačios) gyvenimo srities šiuolaikinėje visuomenėje? („Politinės“ ir „nepolitinės“ gyvenimo sričių skirtis bus pateikiama tik šiuolaikinės pilietinės visuomenės pagrindu.)

Jei skirtį tarp viešojo ir privataus gyvenimo sutapatinsime su skirtimi tarp valstybės ir visuomenės, tuomet visas valstybės institucijas (vyriausybę, teismus, policiją, armiją ir t. t.) galima traktuoti kaip „viešąsias“, nes jos yra atsakingos už kolektyvinį visuomenės gyvenimą. Britas, politologijos vadovėlių autorius A. Heywoodas siūlo tokį viešojo (visuomeninio) ir privataus (asmeninio) skirstymo variantą.

Šiuolaikinėje pilietinėje visuomenėje, kaip matome lentelėje, gali susikurti atviros visai visuomenei (visuomeninės) struktūros bei institucijos, todėl politikos persismelkimas į privačią sritį yra akivaizdus. Šiais laikais labai sunku apčiuopti ir nustatyti ribą tarp „politinės“ (visuomeninės) ir „nepolitinės“ (privačios) gyvenimo sričių. Geriausiu pavyzdžiu, iliustruojančiu tai, galima paminėti antrosios kartos feminisčių šūkį: personalu yra politiška (*the Personal is Political*).

7 Aristotelis. *Politika*. Vilnius: Pradai, 1997, p. 147.

1 lentelė. Viešumo ir privatumo skirtis pilietinėje visuomenėje

Visuomeninis	Asmeninis
Valstybė: valstybės valdymo aparatas	Pilietinė visuomenė: nepriklausomos institucijos: privačios struktūros, profsąjungos, klubai, šeimos ir t. t.
Visuomeninis	Asmeninis
Visuomeninio gyvenimo sritis: politika, prekyba, darbas, menas, kultūra ir t. t.	Asmeninio gyvenimo sritis: šeima ir namai

Šaltinis: Heywood. A. Politics. London: Macmillan, 1997, p. 9.

J. J. Rousseau ir J. S. Millis rašė, kad dalyvavimas politiniame gyvenime jau pats savaime yra žmogaus vertybė ir gėris. J. J. Rousseau teigė, kad tik per tiesioginį ir nuolatinį visų piliečių dalyvavimą politiniame gyvenime valstybė gali tarnauti bendrai gerovei arba „bendrai valiai“. J. S. Millio nuomone, dalyvavimas viešuosiuose reikaluose yra savotiškas žmogaus švietimas, prisidedantis prie jo dorovinio ir protinio vystymosi, o daug vėliau H. Arendt rašė, kad politika yra viena svarbiausių žmogaus veiklos formų, nes pirmiausia – tai santykiai tarp laisvų ir tarpusavyje lygių piliečių. Politika leidžia atsiskleisti žmonių individualumui bei unikalumui ir suteikia žmogui gyvenimo prasmę.

Politika – tai galia. Šis politikos aiškinimas nėra siejamas su kuria nors konkrečia sritimi, pavyzdžiui, valstybe, vyriausybe ir pan. Politika reiškiasi visose visuomenės gyvenimo srityse kaip konkurencinė kova dėl išteklių gavimo ir jų perskirstymo. Politikos pagrindą sudaro valdžios siekimas ir jos įgyvendinimas, nes valdžia politikoje yra ir pagrindinis tikslas ir universali priemonė visiems kitiems tikslams pasiekti. Todėl politika suprantama kaip galia norimam rezultatui bet kokiomis priemonėmis pasiekti, nes politika yra susijusi su kova dėl išteklių, konfliktais bei išnaudojimu. H. Lasswellas savo knygą taip ir pavadino „Politika: kas ką gauna, kada, kaip?“ (1936). D. Easto-

nas sisteminės analizės teorijos pagrindu nurodė, kad politika yra autoritetinis vertybių paskirstymas visuomenėje.

Politika – tai kompromisas. Ketvirtasis politikos aiškinimas taip pat nėra siejamas su politikos raiška kurioje nors konkrečioje srityje. Šio aiškinimo pagrindas – kaip priimami sprendimai. Politika yra suprantama kaip jėga, tačiau civilizuota, o ne brutali. Civilizuota jėga – tai alternatyvių politinės problemos sprendimo būdų derybų pagrindu paieška kaip universalus visuomenės organizavimo būdas, konkreti reguliatyvinė sistema, kuri nukreipia žmonių, tautų, valstybių veiklą. Šio politikos aiškinimo tradicijos pradininku taip pat laikomas Aristotelis, nes idealios valdymo sistemos pavyzdys, anot jo, yra politėja (timokratija), tai tokia mišri valdymo forma, kuri apima ir aristokratijos, ir demokratijos valdymo elementus (anot Aristotelio, politėja (timokratija) – kai dauguma valdo daugumos naudai bei gerovei). Geriausia šią politikos sampratą apibūdina posakis: „politika – tai galimybių menas".

Apibendrinant galima teigti, kad politikos moksle nerasime vienintelio politikos apibrėžimo, tai reiškia, kad politika gali būti apibrėžiama ir suprantama remiantis įvairiais kriterijais, o tai leidžia atskleisti įvairius politikos aspektus. Politika yra viešas bendrų reikalų tvarkymas valstybėje, kuri yra aukščiausia pilietinė valdžia, turinti legalų galios monopolį. Yra skiriamos skirtingos politikos ir politiškumo aiškinimo tradicijos: klasikinė, moderni liberalioji, marksistinė.

Tačiau reikia pabrėžti, kad politikos mokslo objektas – politika –dažnai tapatinama su politikavimu, nes manoma, jog nereikia specialių žinių tam, kad būtų galima išmanyti, kas yra politika (kitaip, nei paaiškinti, pvz., ekonominius pokyčius ar teisinį reglamentavimą), todėl šis reiškinys (politikavimas) neturi nieko bendra nei su politikos mokslo objektu, nei su pačia politika.

Savikontrolės klausimai:

- Kuo skiriasi politikos kaip galios ir politikos kaip kompromiso sampratos?

- Kuo skiriasi politikos kaip valstybės valdymo ir politikos kaip viešųjų reikalų tvarkymo sampratos?
- Jei politika yra socialinis reiškinys, kodėl negalima priskirti politikos sričiai visų viešųjų reikalų?
- Kaip įvairūs mokslininkai aiškino ir apibrėžė politiką?

Literatūra

1. Aristotelis. *Politika*. Vilnius: Pradai, 1997.
2. Heywood, A. *Politics*. London: Macmillan, 1997.
3. Jokubaitis, A. *Trys politikos aspektai: praktika, teorija, menas*. Vilnius: VU leidykla, 2005.
4. Novagrockienė, J. *Politikos mokslo pagrindai*. Vilnius: VU leidykla, 2001.
5. Prazauskas, A.; Unikaitė, I. *Politologijos pagrindai*. Kaunas: VDU leidykla, 2007.

3. Pagrindinės politikos mokslo kategorijos: galia, autoritetas, legitimumas. Galios pasiskirstymo visuomenėje teorijos: klasių, elito, pliuralistinė. Valdžios formos ir šaltiniai (ištekliai). M. Weberio legitimaus viešpatavimo tipai

Valdžia yra viena pagrindinių politikos mokslo kategorijų. Valdžia, kaip ir politika, persmelkia visus socialinius santykius. Valdžia ir politika tarpusavyje yra glaudžiai susijusios. Politika yra kova už valdžią ir gebėjimas tą valdžią įgyvendinti. Valdžia nulemia politinių procesų bei politinių santykių pobūdį, nes valdžia yra socialinis reiškinys. Valdžia gali pasireikšti kaip galia ir kaip autoritetas, todėl pirmiausia reikia apibrėžti autoriteto, valdžios ir galios sampratas.

Valdžia (angl. – *authorities*, pranc. – *autorites*, vok. – *Behörde*) – individo ar institucijos gebėjimas priversti paklusti remiantis pripažinta teise reikalauti paklusnumo.

Autoritetas (ang. *authority*) politikoje siejamas su teisėtą galią turinčiais ir jai paklūstančiais subjektais. Paklusimas autoritetui grįstas ne prievartos bausme, o pirmiausia pagarba ir teise priimti sprendimus, teisės daryti jiems įtaką ar juos vertinti pripažinimu[8].

Galia (angl. – *power*, pranc. – *pouvoir*, vok. – *Macht*) plačiausia prasme – tai gebėjimas pasiekti norimą rezultatą. R. Dahlio galios apibrėžimas: „A turi galią B tiek, kiek jis gali priversti daryti B tai, ko jis šiaip nedarytų."

Nurodomi trys galios lygmenys[9]:

1) galia – sprendimų priėmimas (sugebėjimas pasiekti norimą sprendimą atviroje konfliktinėje situacijoje);
2) galia – darbotvarkės (agenda) kontrolė (sugebėjimas pasiekti, kad nepageidautinos problemos nepakliūtų į politinę darbotvarkę (sprendimo nepriėmimas);
3) galia – minčių valdymas (sugebėjimas paveikti kito mintis, norus ir poreikius taip, kad konflikto iš viso nekiltų).

8 *Politikos mokslų enciklopedinis žodynas*. Vilnius: VU leidykla, 2007, p. 18.

9 Heywood, A. *Politics*. London: Macmillan, 1997, p. 13.

Galia, kaip ir politika, gali būti apibrėžiama ir suprantama remiantis įvairiais kriterijais, o tai leidžia atskleisti skirtingus valdžios santykių aspektus, todėl galimi įvairūs galios apibrėžimai: bihevioristinis: galia – ypatingas elgesio tipas, grįstas sugebėjimu paveikti kitų elgesį; teleologinis: galia tai – tikslo siekimas; instrumentinis: galia – kaip galimybė panaudoti tam tikras priemones; struktūralistinis: galia – tai ypatingų santykių tarp valdančiųjų ir valdomųjų visuma; konfliktinis: galia – tai sugebėjimas priimti sprendimus, reguliuojančius gėrybių paskirstymą visuomenėje, esant nuolatiniam konfliktui tarp grupių dėl teisės priimti tokius sprendimus[10].

Viena pagrindinių politikos mokslų metodologinių klausimų yra galios pasiskirstymas visuomenėje. Tyrinėjant galios visuomenėje pasiskirstymą bandoma atsakyti į klausimus: kas valdo, kas priima autoritetinius sprendimus, kodėl vieni turi galią spręsti, o kiti jos neturi. Skiriamos trys galios pasiskirstymo visuomenėje teorijos: klasių, elito ir pliuralistinė.

Klasių teorija. Ši teorija remiasi K. Marxo ir M. Weberio metodologinėmis tradicijomis. Anot K. Marxo, visos visuomenės nuo seniausių laikų yra pasidalijusios į dvi klases (pvz., feodalinėje visuomenėje yra žemvaldžiai ir baudžiauninkai, kapitalistinėje visuomenėje – kapitalistai ir darbininkai). Susiskirstymo visuomenės į klases priežastis yra skirtinga žmonių ekonominė padėtis ir santykiai su gamybos priemonėmis, todėl skiriamos valdančiųjų ir valdomųjų klasės. Valdančioji klasė yra ta klasė, kuri turi ir valdo gamybos priemones, o neturinti gamybos priemonių yra išnaudojamųjų klasė. Valdančioji klasė valdo ekonominiu požiūriu, o tai reiškia, kad ji valdo ir politiniu požiūriu[11].

Kiti klasių teorijos atstovai laikosi nuostatos, kad ekonominė padėtis, lemianti nelygybę visuomenėje, išlieka nelygaus ir netolygaus pasiskirstymo visuomenėje priežastimi. Industrinėje visuomenėje pagrindiniu galios šaltiniu buvo laikomas kapitalas, o postindustrinėje visuomenėje atsiranda kiti galios šaltiniai, tokie kaip įgūdžiai, žinios. Todėl, anot klasių teoretikų, šiuolaikinėje visuomenėje susikuria „vidurinioji klasė“, kurią sudaro vadinamieji profesionalai (pvz., mokslininkai, valdytojai, tarnautojai, konkrečių sričių specialistai ir t. t.), kurie nors neturi ir nevaldo gamybos priemonių, tačiau

10 Novagrockienė, J. *Politikos mokslo pagrindai*. Vilnius: VU leidykla, 2001, p. 57.

11 Ten pat, p. 67, 69.

turi papildomų įgūdžių, žinių ir t. t., be to, gali įgauti viešpataujančią padėtį visuomenėje, o tai sudaro visas prielaidas monopolizuoti ir politinę valdžią.

Elito teorija. Šios teorijos pradininkai italų mokslininkai V. Paretas, G. Mosca ir R. Michelsas. Anot V. Pareto, elitą sudaro žmonės, turintys tam tikrų ypatingų, išskirtinių įgimtų savybių ir sugebėjimų. Jei žmonės, turintys išskirtinių savybių, nepasiekia vadovaujančio posto, tuomet jie sudaro kontrelitą (nevaldantį elitą). Neelitą (mases) sudaro paprasti žmonės, t. y. visuomenė. Socialinei pusiausvyrai visuomenėje išlaikyti reikia, kad elite nuolat atsinaujintų žmonės, turintys neeilinių, ypatingų, išskirtinių savybių bei sugebėjimų, iš neelito (arba masių) sluoksnio, kad pakeistų elito atstovus, praradusius išskirtinius sugebėjimus ir savybes. Priemonė, kuri apsaugo visuomenę nuo perversmų ir išlaiko visuomenės pusiausvyrą, – elito cirkuliacijos dėsnis. Blogėjant elito sudėčiai, didėja kontrelitas, kuris, pasitelkęs neelitą (mases), nuverčia senąjį elitą. Jei cirkuliacijos dėsnio procesas nutrūksta, tada visuomenė yra pasmerkta perversmams (revoliucijoms), o jei dėsnis veikia nevaržomai, tada pokyčiai visuomenėje vyksta harmoningai, laipsniškai ir nuosekliai.

Anot G. Moscos, visos visuomenės yra pasidalijusios į elitą, t. y. valdantįjį sluoksnį, kurį sudaro visuomenės mažuma ir masės, t. y. valdomąjį sluoksnį, kurį sudaro visuomenės dauguma. Valdžia, G. Moscos teigimu, visuomet sutelkta mažumos rankose. Kai elitas netenka galios valdyti, t. y. netenkina daugumos lūkesčių, tada vieną valdantįjį elitą keičia kitas valdantysis elitas. Valdžia iš vienos mažumos pereina kitai mažumai, tačiau niekada valdžia neatiteks daugumai, nes elitas yra organizuotas ir kontroliuoja valstybę. G. Mosca įvardija ir subelitą, kurį sudaro vidurinysis sluoksnis, t. y. tarnautojai, mokslininkai ir pan. Valdžios stabilumas priklauso nuo subelito veiklos, moralumo ir intelekto lygio[12].

R. Michelsas, išnagrinėjęs įvairių organizacijų (politinių partijų, profsąjungų) veiklą, padarė išvadą, kad visos demokratiškiausios organizacijos gali būti organizuotos oligarchiniu būdu. Demokratija nėra įmanoma be organizacijų, nes kitais būdais neįmanoma išreikšti kolektyvinės valios ir įgyvendinti atstovavimo principo. Didelis žmonių skaičius negali greitai priimti sprendimų, nes jie nėra organizuoti, todėl įgaliojimai perduodami lyderiams, kurie yra daugumos atstovai ir jų valios išreiškėjai. Taip orga-

12 Prazauskas, A.; Unikaitė, I. *Politologijos pagrindai.* Kaunas: VDU leidykla, 2007, p. 22.

nizacijose susiformuoja pasidalijimas į lyderių mažumą ir narių daugumą, t. y. pasireiškia oligarchijos tendencijos. Lyderiai, atliekantys savo vykdomąjį darbą, iš pradžių atitinka demokratinius principus, o vėliau įgyja neribotas galias toje organizacijoje ir galiausiai pradeda priiminėti sprendimus ne narių, bet savo naudai. Oligarchijos organizacijose įsigalėjimo priežastys slypi pačios organizacijos dydyje. Kuo didesnė organizacija, tuo daugiau narių ji turi, sudėtingesnė tampa jos struktūra ir t. t., dėl to beveik neįmanoma greitai ir veiksmingai priimti bendrus sprendimus, o organizacijos narių daugumai yra sudėtinga kontroliuoti organizacijos veiklą. Paprastai narių dauguma yra apatiška, todėl natūralu, kad sprendimus imasi priiminėti mažuma. Visose organizacijose susiformuoja vadovaujanti mažuma ir, pasak R. Michelso, išvengti oligarchijos yra neįmanoma. Taigi, remdamasis šiais požymiais, R. Michelsas suformulavo geležinį oligarchijos dėsnį – IRON LAW OF OLIGARCHY („kas sako organizacija, tas sako oligarchija“).

Pliuralistinė teorija. Anot R. Dahlio, valdžia visuomenėje nėra sutelkta nei mažumos, nei daugumos rankose. Valdžia yra plačiai išsisklaidžiusi visuomenėje. Kiekviena žmonių grupė, jei ji yra organizuota, gali daryti įtaką vyriausybės politikai, nes pati vyriausybės politika ir yra šių grupių derybų ir kompromisų rezultatas. Vyriausybės funkcija – nustatyti kiekvienos organizuotos grupės veiklos parametrus ir prižiūrėti, kad jos laikytųsi žaidimo taisyklių.

Galia yra dinamiškas reiškinys, jos savaime visuomenėje neegzistuoja, nes galia yra santykis, kuris atsiranda tada, kai ne mažiau kaip du individai ar grupės pradeda veikti kartu[13]. Bet kokiu atveju galia išreiškia nelygybės, dominavimo ir paklusnumo santykius. Šie santykiai tarp žmonių atsiranda dėl įvairiausių priežasčių – iš prigimties, dėl paveldėto ar pasiekto statuso (paveldėto ar pasiekto), dėl to, kad yra nevienodi (skiriasi fizinėmis, protinėmis, socialinėmis galimybėmis) ir t. t. Konkrečiose situacijose lemiančiu faktoriumi gali būti kvalifikacija, specializuotas žinojimas: „kapitonu“ natūralu būti tam, kuris yra kompetentingiausias šioje situacijoje“.[14]

R. Dahrendorfas teigė, kad žmonių susiskirstymas pagal turtą ar išsilavinimą nėra toks svarbus, o socialinė nelygybė yra natūrali. Esminis skirtumas

13 Novagrockienė, J. *Politikos mokslo pagrindai*. Vilnius: VU leidykla, 2001, p. 79.

14 Prazauskas, A.; Unikaitė, I. *Politologijos pagrindai*. Kaunas: VDU leidykla, 2007, p.48.

tarp žmonių slypi valdžios turėjime arba jos neturėjime. Valdžią R. Dahrendorfas suvokia kaip galimybę disponuoti ištekliais (šaltiniais)[15].

Skiriami pagrindiniai valdžios ištekliai (šaltiniai): ekonominiai arba materialiniai (tai gali būti turtas, pvz., pinigai, gamybos priemonės ir t. t.), socialiniai (pvz., sugebėjimas pakilti socialinio statuso laiptais) ir kultūriniai-informaciniai (žinios, įgūdžiai, informacija ir pan.). Visi šie šaltiniai vieni su kitais yra susipynę.

Politinė valdžia reiškia politinį dominavimą. Pagrindinis politinės valdžios tikslas – formuoti ir kontroliuoti visuomenės politinę sistemą bei politinius santykius tarp visuomenės ir valstybės tarp įvairių socialinių grupių, partijų ir t. t. Politinė valdžia skiriasi nuo kitų valdžių tuo, kad yra institucionalizuota valstybės institucijose ir skiriasi savitomis, tik jai būdingomis savybėmis[16]:

1) viršenybė (politinės valdžios sprendimai yra privalomi visoms kitoms valdžios rūšims bei visai visuomenei);
2) viešumas ir visuotinumas (nes politinė valdžia veikia visos visuomenės vardu ir persmelkia visas žmonių veiklos sritis);
3) prievartos naudojimo valstybėje legalumas (remiantis prievartos institucijomis, pasitelkiant politikos ir teisės normas);
4) monocentrizmas (politinė valdžia, kitaip nei visos kitos valdžios rūšys, turi vieną sprendimų priėmimo centrą ir apima visą visuomenę);
5) išteklių visuma (politinė valdžia gali remtis ir naudoti visus išteklius (resursus).

Valdžia visada yra susijusi su prievarta bei pajungimu, tačiau jos stabilumas ir efektyvumas priklauso nuo to, kiek žmonės valdžią pripažįsta ir jai savanoriškai paklūsta.

Legitimumo sąvoka dažnai sutapatinama su legalumo sąvoka.

Legitimumas – vertybinė, etinė ir politinė kategorija. Legitimus valdymas ar autoritetas aiškinamas kaip teisėtas ir teisingas. Tai didesnės visuomenės dalies tikėjimas, kad esama tvarka yra geriausia, t. y. pasiektas pagrindinių režimo politinių vertybių konsensusas.

15 Matakas, J. (sud.) *Šiuolaikinė valstybė.* Kaunas: Technologija, 1999, p. 52.

16 Novagrockienė, J. *Politikos mokslo pagrindai.* Vilnius: VU leidykla, 2001, p. 60.

Legalumas (teisėtumas) – juridinė ir etiškai neutrali kategorija. Legalus valdymas – taip pat teisėtas, tačiau remiasi neutraliais įstatymais ir taisyklėmis[17].

M. Weberis nurodė tris valdžios legitimumo šaltinius ir jų pagrindu susiformuojančius legitimios valdžios viešpatavimo tipus:

1) tradicinis viešpatavimas pagrįstas istoriniais papročiais, tradicijomis. Tradicinės valdžios pavyzdžiai – gentinės visuomenės ar nedidelės grupelės, kur valdžia gali būti įgyvendinama patriarchato principu. Iš dalies šis tipas būdingas dinastinėms valdymo sistemoms (valdžios paveldėjimas yra tradicija, ir ši tradicija yra gerbiama, nors monarcho vaidmuo šiais laikais – reprezentatyvumas);
2) charizmatinis viešpatavimas remiasi lyderio, kaip stiprios asmenybės, turinčios charizmą, t. y. pašaukimą, nepaprastas savybes ar išskirtinius sugebėjimus, pavyzdžiui, psichologiškai valdyti kitus žmones ar kitaip patraukti žmones;
3) legalus – racionalus viešpatavimas remiasi tikėjimu nustatytomis taisyklėmis ir teise įsakinėti tiems, kurie pagal tas taisykles užima valdžios postus.

Apibendrinant galima teigti, kad valdžia yra viena pagrindinių politikos mokslo kategorijų. Ji persmelkia visus socialinius santykius. Galios pasiskirstymo visuomenėje teorijos skirtingai aiškina galios atsiradimo ir pasiskirstymo priežastis visuomenėje, tačiau, išanalizavus ir palyginus klasių, elito ir pliuralistinę teorijas, galima teigti, kad jas sieja viena visas teorijas apibendrinanti išvada – visose visuomenėse valdžia sutelkta mažumos rankose. Nors valdžia visada yra susijusi su prievarta, tačiau jos stabilumas ir efektyvumas priklauso ne nuo to, kiek ji yra teisėta, o nuo to, ar žmonės pripažįsta valdžią ir kiek tai valdžiai savanoriškai paklūsta.

Savikontrolės klausimai:

- Kaip yra apibrėžiama galia ir valdžia?
- Kodėl galima paminėti kelis galios apibrėžimus?

17 Novagrockienė, J. *Politikos mokslo pagrindai*. Vilnius: VU leidykla, 2001, p. 63.

- Kuo skiriasi politinė valdžia nuo kitų valdžios rūšių?
- Kaip galios pasiskirstymo visuomenėje modeliai pagrindžia valdžios atsiradimo ir pasiskirstymo visuomenėje priežastis?

Literatūra

1. Heywood, A. *Politics*. London: Macmillan, 1997.
2. Junevičius, A.; Matakas, J. *Valstybės pagrindai*. I–II d. Kaunas: Technologija, 1996.
3. Leonavičius, V. *Sociologijos teorijos*. Kaunas: VDU, 2005
4. Matakas, J. (sud.) *Šiuolaikinė valstybė*. Kaunas: Technologija, 1999.
5. Novagrockienė, J. *Politikos mokslo pagrindai*. Vilnius: VU leidykla, 2001.
6. *Politikos mokslų enciklopedinis žodynas*. VU leidykla, 2007.
7. Prazauskas, A.; Unikaitė, I. *Politologijos pagrindai*. Kaunas: VDU leidykla, 2007.

4. Politinės sistemos koncepcija. Politinių sistemų klasifikacija

Politinė sistema yra plačiai politikos moksluose vartojama sąvoka. Sąvoka „politinė sistema“ yra neatsiejama nuo „politinio režimo“ sąvokos, nes abiejų analizės objektas yra tas pats reiškinys – politika.

Politinė sistema siaurąja prasme reiškia valdžios sistemą arba tiesiog valstybę, o politinė sistema plačiąja prasme reiškia sąveikos procesą. Visa tai, kas yra politinėje sferoje, yra susieta tarpusavio ryšiais ir sudaro tam tikrą sistemą, kuri yra vadinama visuomenės politine sistema. Svarbiausi jos elementai yra: politinės institucijos, santykiai, politinės organizacijos principai, kurie išreiškia visuomenės politines, socialines, teisines, kultūrines normas, istorines tradicijas bei vertybes. Anot R. E. Wardo, politinė sistema – tai mechanizmas, kuriuo identifikuojamos ir keliamos problemos, priimami bei įgyvendinami sprendimai viešųjų reikalų sferoje[18].

Sąvoka „sistema“ socialiniuose moksluose imta vartoti dėl biologijos ir fizikos mokslų įtakos bei tyrinėjimų, tačiau tik XX a. viduryje išsamiai pradėta nagrinėti politinės sistemos struktūra. Amerikiečių mokslininkai D. Eastonas, G. Almondas, B. D. Powellas, K. Deutschas T. Parsonsas pateikė politinės sistemos modelius, kurie daug išsamiau ir plačiau paaiškino politinės sistemos kaip socialinės sistemos dalies veikimą.

Teorijose mokslininkai įvairiai apibrėžė politinės sistemos koncepciją. T. Parsonsui politinė sistema sietina su tikslų siekimu, D. Eastonui politinė sistema – elgesio sistema, G. Almondas ir B. D. Powellas politinę sistemą apibrėžė kaip politinio elgesio rezultatą, nes svarbiausias politinės sistemos elementas – politinis vaidmuo. K. Deutschas, kaip ir T. Parsonsas, politinę sistemą traktavo kaip socialinės sistemos dalį, tačiau K. Deutchas apibrėžė ją kaip komunikacijų tinklą[19].

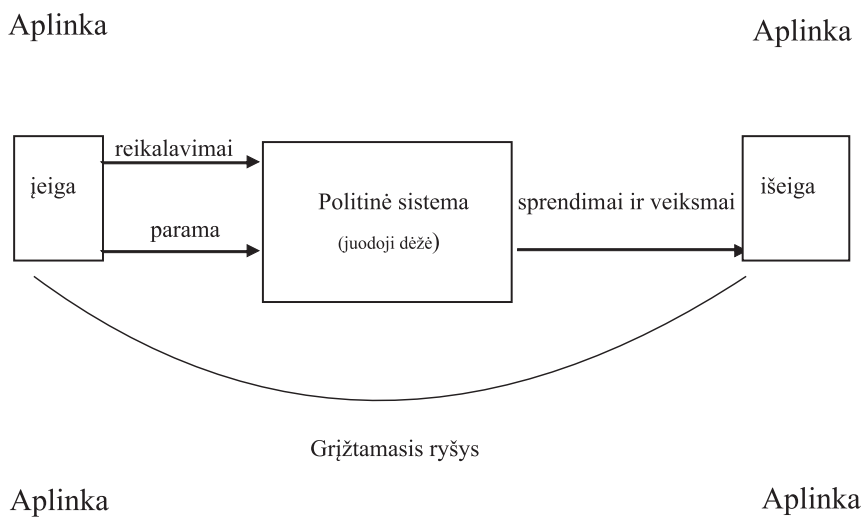
Vieną aiškiausių politinės sistemos koncepcijų pateikė D. Eastonas. Anot mokslininko, politinę sistemą sudaro: aplinka (vidinė ir išorinė), įeigos, išeigos, konversija, grįžtamasis ryšys, filtrai (vartininkai). D. Eastonas poli-

18 Prazauskas, A.; Unikaitė, I. *Politologijos pagrindai*. Kaunas: VDU leidykla, 2007, p. 98.

19 Krupavičius, A.; Lukošaitis, A. (sud.) *Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida.* Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2004, p. 11–13.

tinę sistemą apibūdina kaip atvirą, reaguojančią ir pačią paveikiančią aplinką. Aplinka skirstoma į vidinę ir išorinę. Išorinę aplinką sudaro tarptautinė: politinė, ekonominė ir socialinė sistemos, o vidinę – ekonominė, biologinė, socialinė bei personalinė sistemos. Abi šios aplinkos (vidinė ir išorinė) veikiamos trukdžių pasiekia politinės sistemos įeigą. Įeiga susideda iš reikalavimų bei paramos. Reikalavimus autoritetinės struktūros konversijos būdu paverčia išeigomis. Konversija – sprendimų priėmimo procesas, o sprendimai gali būti priimti: įstatymai, programos, pataisos ir pan. Grįžtamojo ryšio būdu sprendimai perduodami į aplinką ir pasireiškia pasekmėmis. Sprendimai yra įvertinami ir paramos arba naujų reikalavimų pavidalu grįžtamuoju ryšiu vėl perduodami politinei sistemai. Jei visuomenėje atsiranda naujų poreikių, jie reikalavimų bei paramos pavidalu (pasitelkus vartininkus, t. y. per interesų grupes bei politines partijas) patenka į politinę sistemą. Parama gali būti skirstoma į bendrąją ir konkrečią. Bendroji parama pasireiškia režimo legitimumu arba tiesiog palaikymu, o konkreti parama pasireiškia konkrečių vyriausybės sprendimų palaikymu. Taip veikdama, anot D. Eastono, politinė sistema ir sudaro vieną politinį ciklą.

1 pav. D. Eastono politinės sistemos schema

Ši schema gali būti taikoma analizuojant įvairius politinio gyvenimo aspektus.

Politinę sistemą galima apibūdinti ir kaip atskirą, vientisą tarpusavyje susijusių bei sąveikaujančių elementų (politinių institutų, procesų, santykių, vaidmenų ir principų) visumą, kurią lemia kultūrinės, socialinės, teisinės, politinės vertybės, normos bei elgesio taisyklės. Kita vertus, politinės sistemos struktūriniai-funkciniai vienetai arba jų „tinklas“ pasitelkiami, kad išvardytas vertybes padėtų išreikšti politinės sistemos viduje , todėl išsamiai paaiškinti, kas yra politinė sistema, gana sudėtinga. Anot A. Krupavičiaus ir A. Lukošaičio, siekiant išsamiai suprasti politinę sistemą, ją reikėtų skaidyti į posistemes:

1. Institucinę (valstybė, valdymo forma, politinis režimas, rinkimų sistema, politinės partijos ir t. t.);
2. Reguliuojančią (teisinė, politinės normos, tradicijos, papročiai, precedentai ir kita);
3. Komunikacinę (institucijų, organizacijų, piliečių ir pan. ryšių visuma);
4. Ideologinę (politinės teorijos, koncepcijos, programos, požiūriai ir vertybės).

Šiomis posistemėmis politinė sistema atlieka svarbiausias – integracijos ir sąveikos – funkcijas, kurioms padedant kultūriniai, socialiniai ir politiniai reiškiniai sudaro bendrą visumą[20].

Politinės sistemos sąvokos skyrimas ir politinės sistemos apibrėžtumas ne tik išplėtė „politinio gyvenimo“ sampratos ribas, bet ir leido suprasti, aiškinti politinį gyvenimą universaliu metodu[21].

Pirmasis valstybės valdymo formų klasifikaciją pagal sisteminius požymius pateikė Aristotelis. Remdamasis keliais kriterijais: kiek yra valdančiųjų (vienas, mažuma, dauguma) ir kieno interesus jie išreiškia (tik savo ar visų), palygino įvairius polius (miestus valstybes).

Tos valstybės valdymo formos, kuriose siekiama patenkinti bendros naudos interesus, vadinamos teisingomis. Tokioms valdymo formoms priskiriamos monarchija, aristokratija ir politėja (timokratija). Likusios valdy-

20 Krupavičius, A.; Lukošaitis, A. (sud.) *Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2004, p. 14.

21 Ten pat, p. 15.

mo formos yra nukrypimai, nes „tironija yra monarchija, siekianti to, kas naudinga monarchui, oligarchija – to, kas naudinga turtingiesiems, demokratija – to, kas naudinga neturtingiesiems, o bendram labui nė viena iš jų nėra naudinga“[22], t. y. valdančioji grupė vadovaujasi ne bendrais, o tik savo interesais.

Viena tobulesnių ir patvaresnių valstybės valdymo formų, anot Aristotelio, yra politėja (timokratija), nes daugumos valdžia išreiškia visų interesus, tačiau ji taip pat buvo kritikuojama.

2 lentelė. Aristotelio valstybės valdymo formų klasifikacija

		Kas valdo (*valdančiųjų skaičius*)?		
	Valdymo interesai	Vienas	Mažuma	Dauguma
Kas naudojasi valdymo gėrybėmis?	**Valdovai** *(savo gerovei)*	Tironija	Oligarchija	Demokratija
	Visi *(visų gerovei)*	Monarchija	Aristokratija	Politėja (timokratija)

Politinių sistemų klasifikacija reikalinga tam, kad padėtų geriau suprasti (lyginant ir įvardijant panašumus bei skirtumus) politikos ir valstybės valdymą, atskiriant politinę sritį nuo kitų visuomeninio gyvenimo sričių. Politinių sistemų klasifikacija taip pat leidžia įvertinti šiuos reiškinius bei politinių sistemų savybes. Politinių sistemų klasifikacijos kriterijai gali būti: normatyviniai, ekonominiai, kultūriniai, politiniai, socialiniai bei įvairūs minėtų kriterijų deriniai[23]. Politinės sistemos kriterijų pasirinkimą lemia politinės sistemos tiriamasis aspektas. Tiriamo aspekto bei jo tyrimo kriterijų pasirinkimo pagrindu galima nurodyti įvairias politinių sistemų tipologijas.

Apibendrinant galima teigti, kad politinių sistemų teorijų ir jų klasifikacijų yra daug bei įvairių. Politinių sistemų klasifikacija padeda geriau suprasti pačios politikos bei valstybės valdymą, leidžia įvertinti šiuos reiškinius ir jų pagrindu galima įvertinti politinių sistemų savybes. Kadangi perprasti

22 Aristotelis. *Politika*. Vilnius: Pradai, 1997, p. 147.

23 Novagrockienė, J. *Politikos mokslo pagrindai.* Vilnius: VU leidykla, 2001, p.103.

ir apibrėžti politinę sistemą yra sudėtinga, nagrinėti ją geriau suskaidytą į posistemes.

Savikontrolės klausimai:

- Kam reikalinga politinių sistemų klasifikacija?
- Kuo skiriasi politinės sistemos ir politinio režimo sampratos?
- Ar Aristotelio valstybės valdymo formų klasifikacija aktuali šiandien?
- Kodėl analizuojant politinę sistemą geriau išskaidyti į posistemes?
- Kokių kriterijų sąveika turi įtakos politinių sistemų tipologijai?

Literatūra

1. Aristotelis. *Politika*. Vilnius: Pradai, 1997.
2. Heywood, A. *Politics*. London: Macmillan, 1997.
3. Krupavičius, A.; Lukošaitis, A. (sud.) *Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2004.
4. Matakas, J. (sud.) *Šiuolaikinė valstybė*. Kaunas: Technologija, 1999.
5. Novagrockienė, J. *Politikos mokslo pagrindai*. Vilnius: VU leidykla, 2001.
6. *Politikos mokslų enciklopedinis žodynas*. Vilnius: VU leidykla, 2007.
7. Prazauskas, A.; Unikaitė, I. *Politologijos pagrindai*. Kaunas: VDU leidykla, 2007.

5. Šiuolaikiniai politiniai režimai: demokratija, autoritarizmas, totalitarizmas. Demokratijos teorijos

Sąvoka politinis *režimas* ir *politinė sistema* yra neatsiejamos, nes jų analizės objektas yra tas pats reiškinys – politika. Politikos mokslas istoriškai pirmiau „apsiginklavo“ politinės sistemos sąvoka. „Politinio režimo“ terminas, žinoma, buvo vartojamas gerokai anksčiau, bet lygiavertės politikos mokslo sąvokos statusą išsikovojo maždaug trisdešimčia metų vėliau. Pirmoji sąvoka apibūdina politikos organizavimo (organizacinį) būdą, o antroji – politikos veikimo (atlikimo) būdą[24].

Politinis režimas apibrėžia ne tik tai, kam priklauso valdžia, bet ir kokiais būdais yra valdoma. Šiuolaikiniai režimai, atsižvelgiant į valstybės valdymo metodus ir priemones, paprastai skirstomi į demokratinius ir nedemokratinius. Nedemokratiniai politiniai režimai skirstomi į autoritarinius ir totalitarinius, tačiau dėl politinių režimų klasifikacijos politikos moksluose taip pat nėra bendro mokslininkų sutarimo.

Terminas „demokratija“ kildinamas iš gr. žodžio *demokratia* (*demos* – liaudis, o *kratos* – valdžia, todėl tiesiogiai tai reiškia – liaudies valdžią). Šiandien demokratija suprantama ir apibrėžiama nevienodai, vyrauja šiuolaikinių demokratijos formų įvairovė. Demokratija skirtingai buvo aiškinama ir suprantama ir įvairiais istoriniais laikotarpiais.

Demokratijos idėja buvo suformuluota ir įgyvendinta Atėnuose. Anot Aristotelio, demokratija – tai tokia tvarka, kai laisvi ir lygūs piliečiai dalyvauja valstybės valdyme, t. y. piliečių susirinkime, kur tiesiogiai priima politinius sprendimus ir daugumos piliečių sprendimas yra lemiamas. Atėnų demokratijoje pareigos atitekdavo burtų keliu, t. y. kiekvienas pilietis žinojo, kad vieną kartą gyvenime jis bus išrinktas (burtų keliu) ir metams laiko jam atiteks kokios nors pareigos. Ši antikinė polio (miesto valstybės) demokratija Graikijoje klestėjo tris šimtmečius. Antikinė demokratija beveik niekuo nepanaši į šiuolaikinę, nes antikos laikais dar nebuvo valstybės šiuolaikine prasme, individo atskyrimo nuo valstybės (antikos laikais žmogaus politinio

24 Laurėnas, V.; Šerpetis, K. *Sąvokų politinė sistema ir politinis režimas analitinis potencialas.* Politologija . 2010, 2 (58), p. 98.

gyvenimo prasmė – polio gyvenimas ir bendro gėrio siekimas), valstybės ir visuomenės atskyrimo, asmenybės autonomijos idėjos su jos teises ginančiais įstatymais[25]. Tačiau antikinė demokratija suformulavo pagrindinius demokratijos principus: piliečių dalyvavimas, piliečių suverenitetas, politinė lygybė (atsirado evoliucijos tėkmėje). Senovės Atėnų demokratija nuo šiuolaikinės demokratijos skiriasi tuo, kad tai buvo tiesioginė demokratija (šiuo metu atstovaujamoji demokratija), išskirianti demokratija (šiuo metu priskirianti) – pilietines politines teises ir laisves turėjo tik labai nedidelė gyventojų dalis, ribota individo teisių ir laisvių samprata – Atėnų demokratijos modelis nepripažino individo pamatinių teisių ir laisvių, rėmėsi ribotu pilietiškumu. Piliečio ir individo sampratos buvo tapatinamos, taip pat buvo tapatinami privatūs ir viešieji reikalai, vyravo asmens pajungimas visuomenei. Asmuo galėjo būti visaverčiu piliečiu tik aktyviai dalyvaudamas polio (miesto valstybės) veikloje, nes žmogaus politinio gyvenimo prasmė – jo miesto gyvenimas.

Šiuolaikinės demokratijos sampratai formuluoti įtakos turėjo filosofinės idėjinės koncepcijos ir socialinės istorinės prielaidos.

Filosofinės idėjinės koncepcijos: individualizmo įsigalėjimas, teocentrinio pasaulio palaipsnis nykimas. Šiai sampratai įtakos turėjo N. Machiavellis, atskyręs politiką nuo moralės, T. Hobesas, suformulavęs visuomenės sutarties koncepciją, J. Locke'as, suformulavęs prigimtinių teisių teoriją, Ch. Montesquieu – valdžių padalijimo principą, J. S. Millis ir J. Benthamas – suformulavę atstovaujamosios demokratijos principus.

Socialinės istorinės prielaidos: biurgeriškosios demokratinės revoliucijos (pirmiausia Prancūzijos revoliucija), luomų panaikinimas, piliečių politinės lygybės įtvirtinimas, socialinė kova už pilietinių politinių teisių ir laisvių išplėtimą, visuotinės rinkimų teisės raida, nacionalinių valstybių susiformavimas.

Nurodomi tokie šiuolaikinės demokratijos principai: atstovaujamoji demokratija –valdoma per rinkimus išrinktų atstovų, liberali demokratija – piliečių teisių ir laisvių garantijos, konstituciškai ribota valdžia – sudaro sąlygas ir įteisina išvengti daugumos diktato, individo, mažumų grupių teisių bei laisvių apsaugą.

25 Laurėnas, V.; Šerpetis, K. *Sąvokų politinė sistema ir politinis režimas analitinis potencialas.* Politologija . 2010, 2 (58), p. 31.

Demokratijos sampratų įvairovė atsispindi ir demokratijos teorijose. Dažniausiai demokratijai apibūdinti taikomos R. Dahlio ir J. Schumpeterio procedūrinės demokratijos teorijos.

Pliuralistinės demokratijos teorijos (R. Dahlis) pagrindas yra tas, kad politinė galia plačiai išsisklaidžiusi visoje visuomenėje ir nesusitelkusi konkrečiose grupėse ar elite. Politinis procesas yra suprantamas ne kaip atskirų individų, o grupių ar grupinių interesų sąveika, nes elektoratas politikoje priima lemiamus veiksnius ir sprendimus.

Elitistinės demokratijos teorijos (J. Shumpeteris) pagrindas yra tas, kad bet kurioje visuomenėje egzistuoja gyventojų mažuma, kuri priima pagrindinius sprendimus, o demokratijos esmė yra elito tarpusavio konkurencija, nes politinius sprendimus reikia patikėti profesionaliems politikams, nes tik profesionalūs politikai gali tinkamai priimti demokratinius sprendimus, o masės, t. y. elektoratas, negali būti politikos procesų dalyviu.

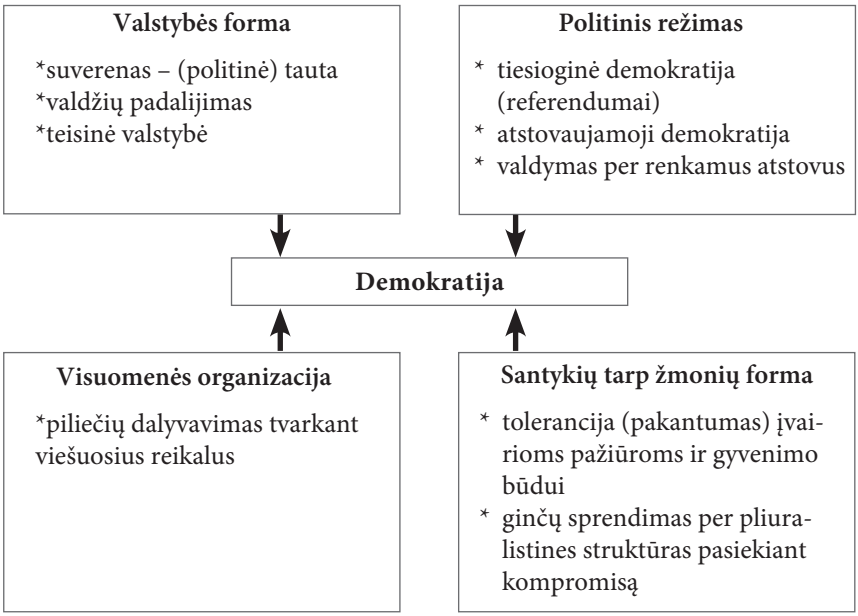
Plebiscitinė demokratijos teorija (M. Weberis) pabrėžia biurokratizacijos tendencijas ir prieštaravimą demokratijos procesams. Demokratijos paradoksas yra tas, kad masių poreikių ir politinio proceso įgyvendinimu užsiima didelės organizacijos, kurios ilgainiui tampa destruktyvios ir neatitinkančios demokratinio politinio proceso, net prieštaraujančios jam. Vienintelis būdas užkirsti kelią tironijos išsivystymui – charizmatinis lyderis (čia demokratija yra tikslas, o ne priemonė), išrenkant lyderį ir suteikiant jam teisėtumą įtraukti mases į politinį procesą. M. Weberio plebiscitinės demokratijos koncepcija padarė didelį poveikį J. Shumpeteriui.

Svarstymų (deliberatyvinės) demokratijos teorijos, kurios šalininkas yra J. Habermasas, pagrindas – lygių piliečių laisvos ir viešos diskusijos, t. y. geresnio argumento jėga. Legitimiais sprendimais yra laikomi tokie, kuriems visi piliečiai galėtų pritarti arba bent jau kurių negalėtų argumentuotai atmesti, o tokie sprendimai pasiekiami remiantis racionaliu konsensusu.

Demokratija remiasi trimis pagrindiniais principais: laisvės, lygybės bei solidarumo. Laisvės principas – siekimas aukščiausios laisvės vienodai visiems žmonėms, tačiau tiek, kad vieno žmogaus laisvės ir teisės neribotų ir neprieštarautų kito žmogaus laisvėms ir teisėms, o tai įmanoma teisiškai nustatant valstybės galios ir asmens teisių ribas. Lygybės principas – kiekvienas žmogus yra vertybė, o jo gyvenimas yra turtas – padėti žmogui gyventi nor-

malų dvasinį bei fizinį gyvenimą. Solidarumo principas – lygybės ir laisvės principai sudaro dorovinį pamatą.

3 lentelė. Demokratinės valstybės esminiai bruožai

Šaltinis: Matakas J. (sud.) Šiuolaikinė valstybė. Kaunas: Technologija, 1999, p. 31.

Kriterijai, kurie atskiria demokratines valdymo sistemas nuo nedemokratinių valdymo sistemų, yra: ribota valdžia, konstitucinis valdymas, žmogaus teisės ir laisvės, reguliarūs konkurencingi rinkimai, visuotinė rinkimų teisė, politinė lygybė.

Skirtingai nei demokratiniai režimai, autoritariniai režimai pasižymi tuo, kad jie neturi vienos ideologijos (tai būdinga tik totalitariniams režimams), todėl iki totalitarinio valdymo valstybių atsiradimo visi iki tol egzistavę nedemokratinio valdymo režimai buvo autoritariniai (diktatūros, tironijos, kleptokratijos ir pan), nes nebuvo bandoma pakeisti visų politinių institucijų

naujomis ir nebuvo siekiama visuotinai pajungti individo. Buvo paisoma socialinių ir politinių tradicijų. „Autoritarizmas – vieno asmens arba nedidelės elito grupės valdymas be atsakomybės gyventojams ir jų sutikimo.“[26] Šiam režimui būdinga tai, kad nėra politinių laisvių, varžomas politinis dalyvavimas, draudžiama opozicija, slopinamos skirtingos nuomonės, bet išlaikomas skirtumas tarp privataus ir viešo gyvenimo, t. y. egzistuoja pakankamos ekonominės, socialinės, kultūrinės bei religinės laisvės. Autoritariniai režimai yra gana įvairūs. Jie užima tarpinę padėtį tarp demokratinių ir totalitarinių režimų.

Apibrėžiant ir aiškinant totalitarinio valdymo režimą paprastai remiamasi H. Arendt totalitarinio valdymo analize bei K. J. Fridricho ir Z. Brzezinskio totalitarinio valdymo koncepcijomis.

H. Arendt („Totalitarizmo ištakos“) kaip skiriamąjį totalitarinio valdymo valstybių bruožą nurodo masių visuomenes. Totalitarizmo sistemos tikslas – naujos rūšies individo suformavimas. Totaliai pajungiant ir visapusiškai kontroliuojant jį, įmanoma pasiekti šio tikslo. Šios valdymo sistemos pavyzdžiai, H. Arendt teigimu, yra Hitlerio (Vokietija) ir Stalino (Rusija) režimai. Masių visuomenės susiformavimą Vokietijoje autorė laikė istorinio ir socialinio susiformavimo pasekminiais rezultatais (tam įtakos turėjo Pirmojo pasaulinio karo priežastys bei pasekmės), o Rusijoje masių visuomenė buvo suformuota dirbtiniu būdu, pasitelkiant propagandą bei teroro sistemą[27].

K. J. Friedrichas ir Z. Brzezinskis suformulavo totalitarinio „sindromo“ koncepciją ir nurodė pagrindinius jos bruožus:[28]

1. Oficialioji ideologija, apimanti visus žmogaus gyvenimo aspektus ir privaloma visiems visuomenės nariams; ta ideologija kategoriškai atmeta esamą tvarką ir kviečia susitelkti naujam pasauliui kurti, jei reikės, – prievartos būdu;

2. Vienintelė masinė partija, dažniausiai vadovaujama vieno žmogaus – diktatoriaus – ir vienijanti palyginti mažą gyventojų dalį (iki 10 proc.). Partijos branduolys – atsidavusieji ideologijai. Partija sudaryta oligarchiniu principu, yra arba virš biurokratinės valstybės organizacijos, arba visiškai su ja suaugusi;

---

26 *Politikos mokslų enciklopedinis žodynas.* Vilnius, VU leidykla, 2007, p. 18.

27 Novagrockienė, J. *Politikos mokslo pagrindai*. Vilnius: VU leidykla, 2001, p. 118.

28 Matakas , J. (sud.) *Šiuolaikinė valstybė*. Kaunas: Technologija, 1999, p. 42.

3. Beveik visiška partinė visų masinės informacijos priemonių kontrolė;

4. Visiškai tokia pati partinė visų ginkluotų priemonių kontrolė;

5. Teroristinės policinės kontrolės sistema, palaikanti partiją, bet ją taip pat ir kontroliuojanti partijos vadų interesais, kontrolė vykdoma ne tik režimo „priešų“, bet ir savavališkai pasirinktų gyventojų grupių ar klasių atžvilgiu;

6. Centralizuotas vadovavimas visai ekonomikai biurokratine koordinacija; analogiškai vadovaujama daugumai visuomeninių organizacijų.

„Totalitarinio valdymo režimo išskirtinis bruožas yra, kad pakeičiamos politinės institucijos naujomis, nepaisoma socialinių bei politinių tradicijų, taip pat siekiama totaliai kontroliuoti individą. Totalitarinė valstybė iškelia vieną išskirtinį tikslą, kuris tampa pagrindiniu, o visi ištekliai skiriami tam tikslui įgyvendinti. To siekiama ideologijos pagalba, kuri pateisina bet kokį to tikslo siekimo būdą.“[29]

XX a. įvykę du pasauliniai karai, paskatinę susiformuoti naujas autoritarizmo formas, pasaulį padalijo į dvi sistemas – demokratines ir totalitarines, o tai turėjo įtakos politinių sistemų tipologijų bei jų kriterijų kaitai. Režimams skirstyti buvo siūloma taikyti politinių, ideologinių, karinių ir ekonominių kriterijų derinį. Taikydamas šiuos kriterijus, A. Heywoodas pateikia „trijų pasaulių“ klasifikaciją ir įvardija kapitalistinį, komunistinį bei besivystančių šalių sistemas.

1. Kapitalistinis – „pirmasis pasaulis“ – demokratinis. Prie šio bloko priskirtos visos Vakarų išsivysčiusios industrinės valstybės, kuriose gyventojai yra pasiekę aukščiausią pragyvenimo lygį.
2. Komunistinis – „antrasis pasaulis“ – totalitarinis. Prie šio bloko priskirtos įveikusios industrializacijos procesą ir pajėgiančios patenkinti pagrindinius gyventojų materialinius poreikius valstybės.
3. Besivystantis – „trečiasis pasaulis“ – autoritarinis. Prie šio bloko priskiriamos mažiau išsivysčiusios, ekonomiškai priklausomos ir skurdžios valstybės.

Tačiau XX a. septintajame dešimtmetyje tokia klasifikacija nebeatitinka realijų. Daugelis vadinamųjų „trečiojo pasaulio“ valstybių, pasinaudojusios naujomis ekonominio vystymosi strategijomis, pagal ekonominio išsivysty-

29 Novagrockienė, J. *Politikos mokslo pagrindai*. Vilnius: VU leidykla, 2001, p. 121.

mo kriterijus ima sparčiai lenkti daugelį „pirmojo pasaulio“ valstybių. Galutinai šis skirstymas nebeteko prasmės, kai XX a. 8–9 dešimtmečiais sugriuvo Sovietų Sąjunga ir prasidėjo demokratizacijos procesai Rytų bei Vidurio Europoje. Amerikiečių politologas F. Fukuyama tai įvardijo kaip „istorijos pabaigą“, nes ideologiniai skirtumai pasaulyje tapo jau nebeaktualūs, ir tik kapitalistinio, t. y. „pirmojo pasaulio“ valstybės savo pavyzdžiu parodė, kad jų vystymasis gali garantuoti ekonominį bei politinį stabilumą.

Politinio režimo charakteristikas sudaro ne tik politinių ir ekonominių, bet ir kultūrinių kriterijų sąveikos. Analizuojant realias valstybes, šie kriterijai veikia vienas kitą, yra ne tik tarpusavyje susiję, bet ir susipynę. Politiniai ir ekonominiai institutai gali funkcionuoti skirtingai, atsižvelgiant į kultūrinį kontekstą.

Politinės sistemos pastaruoju metu (ypač XX a. pabaigoje, XXI a. pradžioje) vykstant politiniams perversmams keičiasi itin sparčiai, todėl bet kokias klasifikacijas galima laikyti sąlyginėmis. Dabar siūloma skirti šiuos pagrindinius politinių režimų tipus: Vakarų poliarchijas, naująsias demokratijas (pokomunistinės valstybės), Rytų Azijos, Islamo ir karinius[30].

Apibendrinus galima teigti, kad pasaulio režimų įvairovė yra labai didelė – nuo poliarchinių valstybių, artimų poliarchijų, autoritarinių iki artimų bei grynai totalitarinių valstybių. XX a. pradžioje susiformavus totalitarinių valdymo valstybėms (vėliau totalitarizmo kategorija buvo imta tapatinti tik su Sovietų Sąjungos valdymo sistema, t. y. komunizmu), totalitarinio valdymo bruožų išskyrimas tapo svarbus pokomunistinių šalių analizei ir politinių režimų tyrimams.

Šiuolaikinė demokratija – modernios visuomenės valdymo forma, ji yra visiška antikinio demokratijos polio priešingybė. Nėra bendro mokslininkų sutarimo ir vienos nuomonės, kaip aiškinti demokratiją, tai atsispindi ir demokratijos apibrėžimuose bei demokratijos teorijose.

Savikontrolės klausimai:

- Kuo skiriasi politinio režimo ir politinės sistemos apibrėžimai?
- Kuo skiriasi antikinė ir šiuolaikinė demokratija?

30 Heywood, A. *Politics*. London: Macmillan, 1997, p. 39.

- Kokiomis teorijomis remiantis dažniausiai apibūdinama demokratija?
- Kokie esminiai demokratinių ir nedemokratinių režimų skiriamieji kriterijai?
- Kokie yra totalitarinių ir autoritarinių režimų skiriamieji bruožai?

Literatūra

1. Arendt, H. *Totalitarizmo ištakos*. Vilnius: Tyto alba, 2001.
2. Dahl, R. *Demokratija ir jos kritikai.* Vilnius: Amžius, 1994.
3. Dunleavy, P.; O'Leary, B. *Valstybės teorijos: liberali demokratijos politika.* Vilnius: Eugrimas, 1999.
4. Heywood, A. *Politics*. London: Macmillan, 1997.
5. Held, D. *Demokratijos modeliai.* Vilnius: Eugrimas, 2002.
6. Matakas, J. (sud.) *Šiuolaikinė valstybė*. Kaunas: Technologija, 1999.
7. Novagrockienė, J. *Politikos mokslo pagrindai*. Vilnius: VU leidykla, 2001.
8. *Politikos mokslų enciklopedinis žodynas.* Vilnius: VU leidykla, 2007.
9. Prazauskas, A.; Unikaitė, I. *Politologijos pagrindai.* Kaunas: VDU leidykla, 2007.
10. Schumpeteris, J. *Kapitalizmas, socializmas ir demokratija.* Vilnius: Mintis, 1998.
11. Tocqueville, A. de *Apie demokratiją Amerikoje*. Vilnius: Amžius, 1996.
12. Zeigler, H. *Politinė bendruomenė: įvadas į politinių sistemų ir visuomenės lyginamąją analizę*. Kaunas: Littera, 1993.

6. Visuomenės struktūra. Šiuolaikinių partijų susiformavimas ir jų vaidmuo dabartinėje visuomenėje

Pirmosios šiuolaikinės politinės partijos pradėjo formuotis Anglijoje XVII a. (Torių ir Vigių partijos, kurių pagrindu XIX a. viduryje susiformavo konservatorių ir liberalų partijos) bei Jungtinėse Amerikos Valstijose XIX a. pirmojoje pusėje – demokratų ir respublikonų partijos. Iki to laiko šiuolaikinio tipo partijų nebuvo, nes jos buvo suprantamos ir veikė daugiau kaip klikos ir elito klubai. Tačiau tik XIX a. Vakarų Europoje su rinkimų teisės įsigalėjimu bei atstovaujamųjų institucijų formavimusi ir plėtra partijos tapo atstovavimo įrankiu.

Šiuolaikinės partijos atlieka tarpininko vaidmenį tarp visuomenės ir valstybės. Be jų yra neįmanomas šiuolaikinės politikos funkcionavimas bei atstovaujamosios demokratijos įgyvendinimas. Terminas „partija“ yra kilęs iš lotynų kalbos pars ir reiškia „dalis“, tačiau apibrėžti, kas yra partija, visiškai atskleidžiant jos esmę, gana sudėtinga.

Politikos mokslų enciklopediniame žodyne pateikiamas šis apibrėžimas: „Partija – dėl ideologinių, pilietinių, ekonominių ir kitų vertybių sutariančių aktyviausių visuomenės narių politinė organizacija, atstovaujanti dalies visuomenės socialiniams, tautiniams, religiniams ir kitiems interesams, savo veikla siekianti valdžios ir politinės programos įgyvendinimo.“[31]

Tačiau partijos, kaip ir kitos organizacijos (pvz., interesų grupės, asociacijos ir socialiniai judėjimai), gali turėti bendrų bruožų, juolab kad politinės partijos ir interesų grupės dažnai bendradarbiauja tarpusavyje, nes pastarosios padeda sutelkti rinkėjus rinkimuose.

Anot A. Heywoodo, partijai yra būdingi bruožai, ją skiriantys nuo interesų grupių ir socialinių judėjimų[32]:

1. Politinės partijos tikslas yra politinė valdžia ir (vienai arba koalicijoje) vyriausybės formavimas.

31 *Politikos mokslų enciklopedinis žodynas*, Vilnius: VU leidykla, 2007, p. 94.

32 Heywood, A. *Politics*. London: Macmillan, 1997, p. 151

2. Politinė partija yra nuolatinė organizacija su aiškia ir griežta vidaus struktūra.
3. Politinės partijos programa apima plačiausias tolesnio valstybės ir visuomenės vystymosi gaires (partijos gali būti ir „vienaproblemės“, t. y. apimti nedaug (arba vieną) problemų, tuo jos supanašėja su interesų grupėmis).
4. Politinės partijos narius sieja atitinkama ideologinė orientacija.
5. Politinės partijos siekis užtikrinti gyventojų paramą rinkimuose.

Dažniausiai nurodomos šios politinių partijų vykdomos funkcijos:[33]

1. Politinės partijos visuomenėje: telkia rinkėjų paramą valdžiai; skatina dalyvauti politinėje veikloje, išreiškia visuomenės interesus; supaprastina rinkėjams pasirinkimą, atlieka visuomenės politinio švietimo ir socializacijos funkciją.
2. Politinės partijos kaip organizacijos: telkia ir rengia politinį elitą, išreiškia visuomenės interesus, pateikia visuomenės raidos vizijas.
3. Politinės partijos vyriausybėje: formuoja vyriausybę, koordinuoja ir užtikrina parlamento ir vyriausybės ryšius, užtikrina atsakomybę už vyriausybės veiksmus, organizuoja opoziciją.
4. Politinės partijos organizuotai sprendžia konfliktus: t. y. susikuria ten, kur kyla socialinis politinis konfliktas. Jei jis įgyja organizuotą formą, susidariusios dvi ar daugiau partijų linkusios derėtis, siekia kompromiso. Tai yra dar viena funkcija, kuri dažniausiai lieka nepaminėta, tačiau yra labai svarbi.

Veikiančių šalyje politinių partijų tarpusavio sąveika lemia visos politinės sistemos veikimą, taip pat yra labai svarbios politinių partijų funkcijos: rinkėjų telkimas, interesų išreiškimas, elito būrimas, visuomenės politinis švietimas ir socializacija ir t. t. Politinių partijų atliekamos funkcijos priklauso nuo partijos tipo. Politines partijas skirstyti į tipus galima remiantis įvairiais kriterijais: institucionalizacijos, politinės idėjinės orientacijos, socialinės paramos, organizacinės struktūros, autonomijos, strategijos ir taktikos, vyriausybinio statuso ir pan.[34]

33 Novagrockienė, J. *Politikos mokslo pagrindai.* Vilnius: VU leidykla, 2001, p. 187.

34 Ten pat, p. 190.

Politinės idėjinės orientacijos pagrindas – partijų požiūris į pagrindines nacionalines problemas, remiantis ideologinėmis nuostatomis, pabrėžiant socialinę ekonominę politiką. Šie partijų požiūriai išreiškiami kairės ir dešinės skale, kuri yra nustatoma pagal partijų socialinių, kultūrinių bei ekonominių problemų vertinimo požiūrį:

a) valstybinė arba privati gamybos priemonių nuosavybė;
b) didelis arba mažas valstybės vaidmuo reguliuojant ir planuojant ekonomiką;
c) palaikymas arba opozicija turto perskirstymo neturtingųjų naudai;
d) valstybinio socialinio saugumo plėtra arba apribojimas.

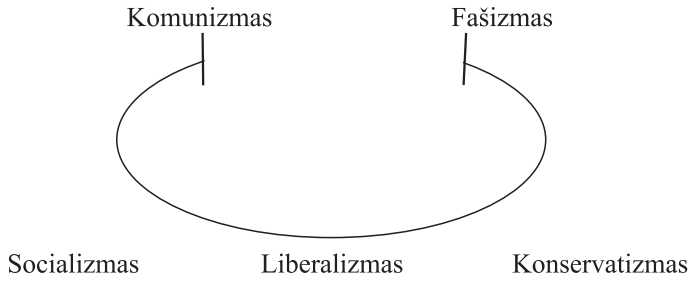
2 paveikslas. Kairės ir dešinės (vienmatė) skalė

Komunistai	Socialistai	Liberalai	Konservatoriai	Fašistai

Šaltinis: Heywood, A. Politics. London: Macmillan, 1997, p. 313.

Po Antrojo pasaulinio karo politinių partijų politines ideologines orientacijas imta vaizduoti pasagos forma. Toks vaizdavimas pasirinktas, kad akivaizdžiau atsiskirtų antipliuralistinės-totalitarinės (fašistinės ir komunistinės) tendencijos bei šioms tendencijoms priešingos ideologijos.

3 pav. Pasagos formos skalė

Šaltinis: Heywood. A. Politics. London: Macmillan, 1997, p. 313.

Socialinės paramos kriterijus apima ekonominę padėtį, etninę bei religinę priklausomybę, gyvenamąją vietą ir t. t. Šio kriterijaus pagrindu galima nustatyti, kokios socialinės grupės remia vieną ar kitą politinę partiją. Kaip teigia S. Rokkanas ir S. Lipsetas, XIX a. pabaigoje Vakarų Europos partinės sistemos susiformavo remiantis tokių socialinių takoskyrų pagrindu:

1) darbo / kapitalo takoskyros pagrindu susiformavo socialistų ir liberalų partijos;
2) bažnyčios / valstybės takoskyros pagrindu susiformavo krikščionių demokratų partijos;
3) miesto / kaimo takoskyros pagrindu susiformavo valstiečių partijos;
4) centro / periferijos takoskyros pagrindu susiformavo regioninės ir etninės partijos.

Bene visos šiuolaikinės politinės partijos siekia pritraukti ne tik kuo daugiau rinkėjų, bet rinkimų kampanijos metu stengiasi pritraukti ir kitų partijų elektoratą plėsdamos savo rinkimų programas. Todėl apibendrintai galima teigti, kad daugelis šiuolaikinių partijų beveik nesiorientuoja į konkrečios socialinės grupės ar sluoksnio interesų atstovavimą.

M. Duvergeris partijas skirstė į kadrines ir masines. Šio skirstymo kriterijai – partijos dydis ir jos struktūra. Kadrinės partijos dažniausiai formavosi iš „viršaus“ – parlamentinių frakcijų pagrindu. Šių partijų pagrindą sudarė politiniai lyderiai ar partijos aktyvistai. Kadrinių partijų rinkėjai buvo patys politikai ar elitas, turintis rinkimų teisę, todėl kadrinės partijos dar vadinamos elito partijomis.

Masinės partijos pradėjo formuotis XIX a. pabaigoje. Šio tipo partijų formavimuisi įtakos turėjo rinkimų teisės plėtra bei atstovaujamųjų institucijų kūrimasis. Šioms partijoms būdinga masinė narystė, jos atstovauja griežtai apibrėžtam, konkrečiam visuomenės sluoksniui (pvz., darbininkams), partija yra išlaikoma iš jos narių mokesčių, o partijos vadovybė yra atskaitinga partijos nariams. Paprastai tokios partijos formuojasi iš „apačios“ – visuomeninių judėjimų pagrindu. Pagal partijos ir visuomenės santykį masinė partija yra visuomenės dalis.

Anot O. Kirchheimerio, po Antrojo pasaulinio karo ėmė formuotis „*catch-all*“ (visuotinio) tipo partijos. Jos siekė pritraukti kuo daugiau rinkėjų, neatsižvelgiant į jų socialinį sluoksnį. „*Catch-all*“ tipo partijos vadovybė ma-

žai yra priklausomas nuo eilinių partijos narių. Visuotinių („*catch-all*“) partijų atsiradimo priežastys yra siejamos su visuomenės struktūros pokyčiais, klasinio konflikto silpnėjimu, ekonomikos augimu, gerovės valstybių atsiradimu ir masinių informacijos priemonių plėtra. Pagal partijos ir visuomenės santykį visuotinio tipo („*cach-all*“) partija yra tarpininkė tarp visuomenės ir valstybės.

R. Katzas ir P. Mairas nurodė esančias kartelio tipo partijas. Šio pobūdžio partijoms būdinga tai, kad jos yra finansuojamos valstybės, mažindamos tarpusavio konkurenciją partijos sudaro kartelį, o politika laikoma profesija. Pagal partijos ir visuomenės santykį kartelio tipo partija yra suaugusi su valstybe ir ji yra daugiau valstybės dalis.

Nagrinėjant partines sistemas svarbu atsižvelgti į jų klasifikaciją, nes tai padeda įvertinti partijų veiklos būdų reikšmę politinėje sistemoje. Kaip rašoma politikos mokslų enciklopediniame žodyne, „partinė sistema – kurioje nors politinėje sistemoje veikiančių partijų sąveikos sistema, kurią lemia partijų veikloje taikomi principai, taisyklės tradicijos, būdai ir formos“[35].

Partinių sistemų klasifikacijos pradininkas – M. Duvergeris. Jo partinių sistemų klasifikacijos kriterijus – partijų, dalyvaujančių kovoje dėl valdžios, skaičius. Pagal šį kriterijų M. Duvergeris (1954) partines sistemas suskirstė į vienpartines, anglosaksų dvipartines ir daugiapartines.

1. Vienpartinė sistema yra tokia, kurioje apskritai nesama konkurencijos, nes valstybėje yra tik viena partija (pvz., buvusi Sovietų Sąjunga).
2. Dvipartinė partinė sistema – rinkimuose dalyvauja daug partijų, tačiau tik dvi turi realių galimybių laimėti rinkimus, viena jų valdo (ne koalicijoje), o kita sudaro opoziciją (pvz., Didžioji Britanija, JAV). M. Duvergerio manymu, ši sistema yra stabiliausia.
3. Daugiapartinė sistema – tarpusavyje konkuruoja daugiau nei dvi partijos, tačiau sudaryti vyriausybei yra reikalingos koalicijos, nes nė viena iš konkuruojančių partijų nesurenka balsų daugumos.

G. Sartorio partinių sistemų klasifikacija yra daug sudėtingesnė nei M. Duvergerio. Anot G. Sartorio, esančių partijų šalyje skaičius nėra pakankamas bei objektyvus kriterijus partinei sistemai klasifikuoti. Jis nurodo ke-

35 *Politikos mokslų enciklopedinis žodynas.* Vilnius: VU leidykla, 2007, p. 94.

lis partinių sistemų klasifikacijos kriterijus, tai: partijų skaičių (išskirdamas relevantines partijas) ir ideologinius skirtumus tarp partijų. Partijų skaičius parodo partinės sistemos fragmentaciją, o ideologiniai partijų skirtumai – partinės sistemos poliarizaciją.

Remdamasis šiais kriterijais, G. Sartoris partines sistemas skirstė į konkurencines ir nekonkurencines. Nekonkurencinės partinės sistemos nurodomos tokios: vienpartinė (leidžiama tik viena partija) ir hegemoninė partinė sistema (formaliai gali egzistuoti kelios partijos, tačiau realiai yra viena valdančioji partija). Konkurencinėje sistemoje yra skiriamos: dominavimo partinė sistema (šioje partinėje sistemoje konkuruoja keletas partijų, tačiau paprastai daugumą laimi viena partija), dvipartinė partinė sistema (šioje partinėje sistemoje konkuruoja keletas partijų ir daugumą laimi tai viena, tai kita partija); nuosaikaus pliuralizmo partinė sistema (veikia 3–5 relevantinės partijos, o partinės sistemos savybė – maža poliarizacija); kraštutinio pliuralizmo partinė sistema (veikia daugiau nei 5 partijos, partinės sistemos savybė – didelė poliarizacija, formuojasi antisisteminės partijos); atomizuota partinė sistema (partijų skaičius nėra svarbus ir reikšmingas, nes jis kinta per kiekvienus rinkimus dėl partijų skaidymosi prieš rinkimus).

Apibendrinant galima teigti, kad politinės partijos yra šiuolaikinės, moderniosios visuomenės darinys, be politinių partijų negali gyvuoti šiuolaikinė politika, būti įgyvendinama atstovaujamoji demokratija. Partinių sistemų analizė bei partijų tipų išskyrimas padeda išaiškinti partijų sąveikos su piliečiais pobūdį.

Savikontrolės klausimai:

- Kas yra politinė partija ir kaip apibrėžiama partinė sistema?
- Kokie gali būti skiriami partijų tipai?
- Kokios pagrindinės politinių partijų funkcijos?
- Kaip galima klasifikuoti partines sistemas?
- Kokie yra M. Duvergerio ir G. Sartorio partinių sistemų klasifikacijos panašumai ir skirtumai?

Literatūra

1. Bobbio, N. *Kairė ir dešinė: politinė skirtis.* Vilnius: Apostrofa, 2004.
2. Heywood, A. Politics. London: Macmillan, 1997.
3. Junevičius, A.; Matakas, J. *Valstybės pagrindai.* I–II d. Kaunas: Technologija, 1996.
4. Krupavičius, A.; Lukošaitis, A. (sud.) *Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2004.
5. Matakas, J. (sud.) *Šiuolaikinė valstybė.* Kaunas: Technologija, 1999.
6. Novagrockienė, J. *Partinės sistemos ir jų tipologija*. Politologija. 1995, Nr. 6.
7. Novagrockienė, J. *Politikos mokslo pagrindai.* Vilnius: VU leidykla, 2001.
8. *Politikos mokslų enciklopedinis žodynas*. VU leidykla, 2007.
9. Prazauskas, A.; Unikaitė, I. *Politologijos pagrindai.* Kaunas: VDU leidykla, 2007.
10. Ramonaitė, A. *Posovietinės Lietuvos politinė anatomija.* Vilnius: Versus aureus, 2007.

7. Visuomenės struktūra. Interesų grupės ir jų vaidmuo šiuolaikinėje visuomenėje

Šiuolaikinių interesų grupių, kaip ir politinių partijų, susiformavimo aplinkybės panašios. Interesų grupės, kaip ir politinės partijos, yra šiuolaikinės, modernios visuomenės darinys. Interesų grupės, kaip ir politinės partijos, tarpininkauja tarp visuomenės ir valstybės, tačiau esminis skirtumas tarp interesų grupių ir politinių partijų yra tas, kad interesų grupės nesiekia politinės valdžios, joms svarbu tik įtaka priimant politinius sprendimus. Politinės partijos ir interesų grupės dažnai bendradarbiauja tarpusavyje, nes pastarosios padeda sutelkti rinkėjus rinkimuose. Interesų grupės pamažu gali peraugti į politines partijas (pvz., daugelio Europos socialdemokratinių partijų ištakos ir buvo profsąjungos).

Pirmosios interesų grupės susiformavo dar XVIII a. pabaigoje ir XIX a. pradžioje JAV bei Vakarų Europoje. Tai buvo profesinės sąjungos, blaivybės judėjimai, katalikų asociacijos, valstiečių organizacijos, kovos prieš vergovę grupės ir pan. – grupės, kurių susidarymo pagrindas – bendras interesas.

Politikos mokslų enciklopediniame žodyne pateikiamas toks apibrėžimas: „Interesų grupė – organizuota struktūra (asociacija), vienijanti visuomenės narius, turinčius bendrų interesų ir tikslų bei siekianti daryti įtaką valdžios institucijų priimamiems sprendimams, bet nesiekianti politinės valdžios.“[36]

Visuomenėje besikuriančios grupės labai įvairios, jos skiriasi savo struktūra, narių skaičiumi, finansiniais ištekliais, įtaka visuomenei, įtaka politikai ir pan., todėl klasifikuoti interesų grupes gana sudėtinga.

Paprastai visos socialinės grupės skirstomos į pirmines, t. y. tokias, kurias sieja vidiniai – asmeniniai, neformalūs, tiesioginiai – ryšiai (pvz., šeima, religinė bendruomenė), ir antrines, t. y. tokias, kurias sieja bendras interesas ar bendra veikla. Antrinės grupės yra politiškai reikšmingos, dar jos yra vadinamos „spaudimo“ grupėmis, nes siekia paveikti sprendimų priėmimą. Politikos mokslo tiriamos politiškai reikšmingos grupės, t. y. siekiančios paveikti sprendimų priėmimą viešosios politikos kontekste. Nurodomos „privataus intereso“, t. y. ginančios savo narių interesus, grupės, prie kurių gali-

36 *Politikos mokslų enciklopedinis žodynas*. Vilnius, VU leidykla, 2007, p. 54.

ma priskirti profsąjungas, darbdavių organizacijas, profesines asociacijas bei „viešojo intereso“ grupes, propaguojančias savo vertybes ar idealus, prie šių galima priskirti ekologines grupes, antipornografines grupes, kovojančias už žmogaus teises, ir pan. Interesų grupių tyrinėtojai kai kurioms interesų grupėms apibūdinti vartoja lobizmo sąvoką, apibrėždami lobizmą kaip interesų grupių teisėtą veiklą, kuria siekiama, kad būtų priimti, pakeisti ar panaikinti joms svarbūs įstatymai, kiti teisės aktai ar politiniai sprendimai[37].

A. Krupavičius pateikia A. Ballo ir R. Millardo nurodytus septynis kintamuosius, kuriais remiantis būtų galima klasifikuoti spaudimo grupes [38]:

1) grupės legitimacija (legali-nelegali), 2) politinio aktyvumo lygis (intensyvus-fragmentiškas), 3) narystės pobūdis (atvira-uždara, formali-neformali), 4) organizacijos pobūdis (kompleksiškas-paprasta, minimali), 5) grupės egzistavimo laikas (pastovi-laikina), 6) grupės tikslai (vienos-daugelio problemų), 7) grupės santykiai su valdžia (integracija-distancija).

Tačiau, anot politologo A. Krupavičiaus, grupės tikslai bei organizacinė sandara yra dažniausiai taikomi kriterijai interesų grupių tapatybei nustatyti, nes šių kriterijų privalumas yra tas, kad jų pagrindu įvardyti interesų grupių tipai aprėpia daugelio pasaulio šalių interesų grupių įvairovę. Kad ir kokią klasifikaciją taikytume, nurodyti interesų grupių tipai atskleis veiklos sritis ir viešosios politikos kontekste paaiškins įtakos lygį priimant politinius sprendimus.

Yra skiriami interesų grupių ir valdžios sąveikos modeliai: pliuralistinis ir korporatyvistinis.

Pliuralizmo tradicija formavosi XX a. pradžioje Didžiojoje Britanijoje, o praktinį pavidalą įgavo XX a. šeštajame dešimtmetyje JAV. Žymiausias šio interesų grupių ir valstybės sąveikos modelio atstovas yra D. Trumanas. Pliuralistinėje sistemoje valdžia yra išsiskaidžiusi visuomenėje. Interesų grupės formuojasi remiantis socialiniais, ekonominiais ir kultūriniais matmenimis. Visos interesų grupės veikia pasitelkdamos tam tikrus išteklius (pinigus, statusą ir pan.). Politiniai sprendimai yra priimami kompromisų būdu atsižvelgiant į grupių tarpusavio sąveikos ir derybų rezultatą. Taip priimant sprendimus išvengiama vieno intereso įsigalėjimo, tai yra šio modelio privalumas.

37 *Politikos mokslų enciklopedinis žodynas.* Vilnius, VU leidykla, 2007, p. 74.

38 Matakas, J. (sud.) *Šiuolaikinė valstybė.* Kaunas: Technologija, 1999, p. 163.

Korporatistinė tradicija susiformavo XX a. aštuntajame dešimtmetyje. Praktinis šio modelio pavyzdys – Švedija. Žymiausias šio interesų grupių ir valstybės sąveikos modelio atstovas Ph. Schmitteris. Kaip pastebėjo A. Krupavičius, Ph. Schmitteris korporatistinę sistemą apibrėžė kaip „interesų atstovavimo sistemą, kai pamatiniai vienetai yra organizuoti į ribotą atskirų, visuotinių, nekonkurencinių, hierarchiškų ir funkciškai diferencijuotų kategorijų skaičių, kurie pripažįstami ar licencijuojami valstybės ir suteikiama sąmoninga interesų atstovavimo monopolija atitinkamose kategorijose už tam tikrą vadovų pasirinkimo ir interesų artikuliacijos bei paramos kontrolę“[39]. Šio modelio privalumas tas, kad dėl priimamų sprendimų yra diskutuojama, tačiau ne visos grupės gali dalyvauti šiame procese.

Taip pat yra skiriamas dar vienas – interesų grupių ir valdžios sąveikos modelis – klientistinis. Šio interesų grupių ir valstybės sąveikos modelio pradininkas J. Linzas. Tačiau šis modelis nėra visa apimantis, jis – tik dalinis. Pliuralistiniame modelyje vyrauja horizontalus interesų grupių pasiskirstymas, korporatistiniame – vertikalus interesų grupių pasiskirstymas, o klientizmo struktūrinis principas – kraštutinis vertikalumas. Šis dvišalis santykis tarp patrono ir kliento. Nors tarpusavyje patronas ir klientas turtine, valdžios ir statuso prasme yra nelygūs, tačiau santykis tarp jų yra savanoriškas, daugiafunkcis ir neformalus. Tradicinis klientizmas paprastai yra vadinamas patronažo sistema. Šis modelis būdingesnis agrarinėms visuomenėms[40].

Interesų grupės užima tarpinę padėtį tarp politinių partijų bei socialinių judėjimų. Nors socialiniai judėjimai gali pasižymėti dideliu narių skaičiumi bei politiniu aktyvumu, daugelio socialinių judėjimų organizacinė struktūra paprastai būna neformali (pvz., nepriklausomybės, ekologiniai, feministiniai judėjimai). Socialinių judėjimų pobūdis gali sutapti su interesų grupėmis, bet interesų grupės laikomos stabilesnėmis ir linkusiomis laikytis formalių reikalavimų. Interesų grupės organizaciniu požiūriu (pvz., profesinės sąjungos) gali būti tapačios politinėms partijoms ir turėti bendrų bruožų, tačiau yra nurodomi pagrindiniai interesų grupių ir politinių partijų skirtumai[41]:

39 Matakas, J. (sud.) *Šiuolaikinė valstybė*. Kaunas: Technologija, 1999, p. 161.

40 Ten pat, 162.

41 Novagrockienė, J. *Politikos mokslo pagrindai.* Vilnius: VU leidykla, 2001, p. 205.

1. Interesų grupės netrokšta politinės valdžios, bet siekia tik įtakos priimant politinius sprendimus (skirtingi grupių tikslai bei skirtingi tikslų įgyvendinimo būdai).
2. Interesų grupės geriau atstovauja viešajai nuomonei ir geriau ją pateikia valdžios institucijoms (politinės partijos siekia kompromisų, nes siekia platesnių visuomenės sluoksnių paramos, todėl tik iš dalies gali ginti piliečių interesus).
3. Interesų grupės, paprastai neatsako už savo veiklos padarinius, o politinės partijos atsako visuomenei už savo vykdomą politiką.
4. Interesų grupės (ypač „siauro intereso“, t. y. profsąjungos, darbdavių organizacijos ir pan. – palyginti uždaros), o politinės partijos – atviros visuomenės grupės.
5. Interesų grupių veikla bei veiklos programa gali apimti siaurą interesą ar interesų grupę, o politinės partijos programa bei veikla paprastai apima visus nacionalinių interesų aspektus.

Apibendrinant galima teigti, kad interesų grupės užima tarpinę padėtį tarp politinių partijų bei socialinių judėjimų. Ir socialiniai judėjimai, ir interesų grupės daro įtaką politikos procesams ir yra kiekvienos laisvos visuomenės dalis. Interesų grupės yra labai įvairios, jos gali skirtis savo struktūra, narių skaičiumi, finansiniais ištekliais, įtaka visuomenei bei politikai ir pan., todėl klasifikuoti interesų grupes gana sudėtinga. Politikos moksle yra skiriami interesų grupių ir valdžios sąveikos modeliai: pliuralistinis, korporatyvistinis ir klientistinis, tačiau pastarasis modelis nėra visa apimantis. Interesų grupės, kaip ir politinės partijos, yra modernios, šiuolaikinės visuomenės darinys.

Savikontrolės klausimai:

- Kuo skiriasi politinės partijos ir interesų grupės?
- Kokiais kriterijais remiantis galima klasifikuoti spaudimo grupes?
- Kuo skiriasi pliuralistinis ir korporatyvistinis interesų grupių ir valdžios sąveikos modeliai?
- Kuo skiriasi interesų grupės ir socialiniai judėjimai?

Literatūra

1. Dunleavy, P.; O'Leary, B. *Valstybės teorijos: liberali demokratijos politika*. Vilnius: Eugrimas, 1999.
2. Heywood, A. *Politics*. London: Macmillan, 1997.
3. Krupavičius, A.; Lukošaitis, A. (sud.) *Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida.* Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2004.
4. Matakas, J. (sud.) *Šiuolaikinė valstybė.* Kaunas: Technologija, 1999.
5. Novagrockienė, J. *Politikos mokslo pagrindai.* Vilnius: VU leidykla, 2001.
6. *Politikos mokslų enciklopedinis žodynas*. VU leidykla, 2007.
7. Prazauskas, A.; Unikaitė, I. *Politologijos pagrindai.* Kaunas: VDU leidykla, 2007.
8. *Šiuolaikinės lobistinės veiklos tendencijos.* Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002.
9. Tocqueville, A. de *Apie demokratiją Amerikoje.* Vilnius: Amžius, 1996.
10. Zeigler, H. *Politinė bendruomenė: įvadas į politinių sistemų ir visuomenės lyginamąją analizę*. Kaunas: Littera, 1993.

8. Politinė kultūra

Mokslininkų nuomone, jau senovės mąstytojų Platono, Aristotelio, Polibijaus darbuose yra nuorodų į politinės kultūros koncepciją. „Jau tada buvo pastebėta, jog valstybės viena nuo kitos skiriasi pagal savo piliečių būdą, o šis skirtumas dažnai nulemia daugiau nei institucijos ar ekonominė padėtis.“[42]

Pirmas politinės kultūros terminą pradėjo vartoti J. Herderis. Nors kiekvienu istoriniu laikotarpiu politinės kultūros samprata kito, tačiau sąvoka „politinė kultūra“ plačiau pradėta vartoti tik XX a. šeštajame dešimtmetyje. Politinės kultūros sąvoka vartojama ne tik politikos moksluose. Itin retai ji analizuojama ne politikos bei politikos mokslų kontekste, nes neatsiejamai susijusi su kitais visuomenės procesais ir institucijomis. Politinė kultūra turi įtakos kitiems socialiniams reiškiniams, tačiau taip pat ir pati yra veikiama kitų socialinių reiškinių. Politinės kultūros sąvoka yra plačiai vartojama ir kasdienėje kalboje.

Šiuolaikinei politinės kultūros sampratai įtakos turėjo K. Markso materializmo, M. Weberio legitimacijos, A. Gramsci hegemonijos, P. Bourdieu habitų bei kultūrinio kapitalo doktrinos, J. Habermaso viešosios srities bei kitų mokslininkų koncepcijos. Politinę kultūrą kaip savarankišką tyrimų sritį išsamiau nagrinėjo G. Almondas ir S. Verba. 1963 m. išleistoje politinės kultūros studijoje „Pilietinė kultūra“, remdamiesi penkiose šalyse (JAV, Didžioji Britanija, Italija, Meksika, Vakarų Vokietija (VFR) atliktomis visuomenės nuomonės apklausomis, lyginamosios analizės būdu mokslininkai individualistinį elgesį siejo su politinės sistemos visuma, t. y. buvo „remiamasi gyventojų požiūriais į politinę sistemą, jos sudedamąsias dalis ir savojo „aš“ vietos toje sistemoje nustatymo rodikliais“[43]. Ši koncepcija tapo vienu iš politinių procesų bei reiškinių tyrimų įrankiu.

„Politinė kultūra – vertybinė sistema, kurią sudaro visuma idėjų, normų, principų, tradicijų, papročių ir įsitikinimų, lemiančių asmenų politinę elgseną ir politinės sistemos, politinių institucijų įgaliojimų, jų funkciona-

42 Ramonaitė, A. *Politinės kultūros formavimasis Lietuvoje*. Kn.: Jankauskas, A. (sud.) Politinė kultūra ir visuomenės raida. Kaunas: Naujasis lankas, 2002, p. 70.

43 Novagrockienė, J. *Politikos mokslo pagrindai*. Vilnius: VU leidykla, 2001, p. 171.

vimo ir sąveikos supratimą.“[44] Jei politinės kultūros termino vartosena yra susijusi su politinės sistemos stabilumu, tada politinė kultūra suprantama kaip politinės nuostatos, ideologija, politinio / rinkiminio elgesio normos, taip politinė kultūra būtų apibrėžiama siaurąja prasme. Plačiąją prasme politinės kultūros terminas siejamas su vertybėmis ir nuostatomis politinių procesų atžvilgiu, įsitikinimais valdžios struktūrų, funkcijų, veiklos, politinės galios prigimties, valstybės kompetencijos apimties, individo vaidmens politikoje, politinės kompetencijos ir pan. atžvilgiu[45]. Politinės kultūros nederėtų painioti ir (arba) tapatinti su viešąja nuomone. Pasak sociologo V. Gaidžio, „asmeninė nuomonė nėra viešosios nuomonės dalis tol, kol ji nėra viešai pareikšta vienu ar kitu būdu. Nuomonės, požiūriai ir vertybės dažnai yra tarpusavyje painiojamos. Nuomonės – dalinės nuodugnesnių nuostatų išraiškos. Požiūriai – svarbesnės apibendrintos nuostatos, tai kultūrinių, socialinių ir psichologinių veiksnių, kurie veikia kiekvieną individą, rezultatas. Vertybės – individų idealai ir siekiai, dažnai apima religinius įsitikinimus, tarpasmeninių santykių normas ar moralinius bei etinius vertinimus. Tačiau jos visos kartu (nuomonės, požiūriai ir vertybės) formuoja viešąją nuomonę. Todėl apibendrinus – viešoji nuomonė – tai kokiu nors konkrečiu klausimu visuomenės narių išreikštų nuomonių visuma. Nuomonė išreiškia vertybinius sprendimus ir preferencijas ar būsimų įvykių vertinimus.“[46]

Galima paminėti keletą politinės kultūros koncepcijos krypčių. Anot J. Novagrockienės, politinės kultūros samprata formavosi, tarpusavyje veikiant trims skirtingoms socialinės minties įtakoms[47]:

1. Socialinės psichologijos ir antropologijos. Mokslininkai S. Freudas, T. Adornas, H. Lasswellas ir kiti siekė tirti veiksnius, turinčius įtakos žmonių požiūriams ir elgesiui. Jie analizavo socializacijos reiškinius, grupinių normų, šališkumo, papročių ir tradicijų įtaką asmenybės formavimuisi. 1939–1945 m. antropologai sukūrė pagrindinius trečiojo pasaulio šalių tautų kultūrų tyrimo metodus. Pokariu JAV ypač išsiplėtė rinkiminio elgesio tyrimai, kuriuose buvo nagrinėjamos rinkėjų balsavimo motyvacijos.

---

44 *Politikos mokslų enciklopedinis žodynas.* Vilnius: VU leidykla, 2007, p. 103.

45 Krupavičius, A.; Lukošaitis, A. (sud.) *Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida.* Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2004, p. 84.

46 Ten pat, p. 105–106.

47 Novagrockienė, J. *Politikos mokslo pagrindai.* Vilnius: VU leidykla, 2001, p. 170.

2. Europos ir JAV sociologijos. Europos sociologai, tokie kaip M. Weberis, V. Paretas, E. Durkheimas, nagrinėjo religijos, vertybių ir normų įtaką ekonominei veiklai ir politinių struktūrų vystymuisi. JAV T. Parsonsas, veikiamas M. Weberio darbų, sukūrė funkcionalistinę socialinės sistemos teoriją, kurioje ypatingą sistemos funkcionavimo vietą užima vertybės ir normos.
3. Sociologinių tyrimų. Susidomėjimą politikos kultūra kaip politikos aiškinimo metodu, kuriuo tiriama politinė sistema, sustiprino sociologinių apklausų technikos, atrankos, interviu ir duomenų analizės metodų vystymasis. Viešosios nuomonės tyrimų metodologijos tobulinimas leido remtis ne tik spekuliacijomis bei impresionistinėmis nuostatomis, bet ir kur kas patikimiau empiriškai analizuoti grupių ir tautų kultūrą.

Politinę kultūrą mokslininkai apibrėžia įvairiai. Didelę reikšmę politinės kultūros sampratai turėjo T. Parsonso, D. Eastono darbai, kuriuose mokslininkai pabrėžė politinės kultūros svarbą bei įtaką individo mąstymui, elgesiui, veiklai ir t. t. G. Almondas ir S. Verba („Pilietinė kultūra“ (1963) politinę kultūrą apibrėžia kaip individų kognityvines, emocines ir vertybines orientacijas arba nuostatas politinės sistemos ir atskirų jos dalių atžvilgiu.

Kognityvinės orientacijos parodo informacijos apie politinę sistemą kiekio ir kokybės santykio visumą (t. y. žinios apie politinę sistemą, jos sudedamąsias dalis bei pagrindinius veikėjus). Emocinės orientacijos yra susijusios su psichologiniu politinio režimo identifikavimu (t. y. jausmai, kurie nukreipti į politinę sistemą). Vertybines individo orientacijas lemia paties individo vertybių hierarchinė sistema (t. y. nuomonė bei sprendimai apie politinę sistemą).

Nurodydami tris teorinius politinės kultūros tipus: parapinį, pavaldinio bei dalyvio, G. Almondas ir S. Verba rėmėsi individų nuostatomis keturių objektų atžvilgiu: politinės sistemos kaip visumos; savo vaidmens politinėje sistemoje; administracinių objektų (valdžios institucijų); politinio poveikio objektų (politinių partijų, visuomeninių organizacijų ir pan.). Anot G. Almondo ir S. Verbos, išskirti politinės kultūros tipai gali sudaryti mišrius tipus.

Parapinės politinės kultūros tipui yra būdinga tai, kad žmonės nenori ir negali dalyvauti politikoje, neturi nei žinių, nei nuomonės apie politinę sistemą (būdinga gentinėms visuomenėms);

Pavaldinio politinės kultūros tipui yra būdinga tai, kad žmonės domisi ir žino apie politinę sistemą, vertina ją, tačiau nemano galintys dalyvauti politikoje (būdinga autoritarinėms visuomenėms);

Dalyvio politinės kultūros tipui yra būdinga tai, kad žmonės ne tik domisi politika ir pozityviai vertina politinę sistemą, bet ir laiko save aktyviais politinės sistemos dalyviais.

Visų politinės kultūros tipų, o ypač pavaldinio ir dalyvio politinės kultūros tipų kombinacija, suderinanti pakankamą piliečių aktyvumą bei paklusnumą ir pasitikėjimą valdžia, sudaro pilietinės politinės kultūros tipą, kuris, anot G. Almondo ir S. Verbos, labiausiai atitinka demokratinės sistemos reikalavimus ir yra demokratijos stabilumo priežastis.

4 lentelė. Politinės nuostatos JAV, Didžiojoje Britanijoje, Vokietijoje (tik VFR) ir Italijoje (G. Almondas ir S. Verba, 1963)

	JAV	D. Britanija	Vokietija	Italija
Domisi politika (%)	80	68	72	36
„Paprastas žmogus turi būti aktyvus savo bendruomenėje“ (%)	51	39	22	10
Gali paveikti šalies valdymą (%)	75	62	38	28
Didžiuojasi vyriausybe, politinėmis institucijomis (%)	85	46	7	3

Remiantis G. Almondo ir S. Verbos politinių nuostatų analize, JAV vyrauja dalyvio politinės kultūros tipas, Didžiojoje Britanijoje vyrauja dalyvio ir pavaldinio politinės kultūros tipų mišinys, kuris labiausiai priartėja prie pilietinės politinės kultūros tipo idealo, Vokietijoje vyrauja pavaldinio politinė kultūra, o Italijoje yra labai ryškus parapinės politinės kultūros tipas.

G. Almondo ir S. Verbos nurodytų parapinės, pavaldinio ir dalyvio politinės kultūros tipų grynąja forma nerasime. Kiekvienoje valstybėje iš tikrųjų paplitusios tik mišrios politinės kultūros tipų formos ir paprastai tas mišrias

formas sudaro visų trijų tipų deriniai. Tačiau G. Almondo ir S. Verbos koncepcija buvo kritikuojama dėl pačios politinės kultūros reikšmės pervertinimo.

Galima paminėti tokias politinės kultūros funkcijas: pažintinė, komunikacinė, vertybinė, auklėjamoji, mobilizacinė, integracinė, reguliacijos.

Politinė kultūra nėra atskiras, izoliuotas reiškinys. Ji yra bendrosios kultūros sudedamoji dalis.

Politinės kultūros formavimo būdai turi įtakos individo socializacijai. Socializacija – procesas, padedantis formuotis asmenybės požiūriams, orientacijoms, poelgiams bei idėjoms. „Politinė socializacija – politinės kultūros vertybių, elgsenos, standartų ir bendravimo normų susikūrimo, perdavimo, perėmimo ir išsaugojimo procesas.“[48] Šias funkcijas atlieka ne tik valstybės bet ir visuomenės institucijos, tokios kaip partijos, visuomenės informavimo priemonės, visuomeninės organizacijos ir t. t.

Apibendrinant galima teigti, kad politinę kultūrą mokslininkai apibrėžia įvairiai. Politinės kultūros terminas siejamas su vertybėmis bei nuostatomis politinių procesų atžvilgiu, įsitikinimais valdžios struktūrų, funkcijų, veiklos, politinės galios prigimties, valstybės kompetencijos apimties, individo vaidens politikoje, politinės kompetencijos ir pan. atžvilgiu, o jei politinės kultūros termino vartosena yra susijusi su politinės sistemos stabilumu, tada politinė kultūra suprantama kaip politinės nuostatos, ideologija, politinio / rinkiminio elgesio normos. Politinės kultūros nederėtų painioti su visuomenės nuomone, nes viešoji nuomonė – tai kokiu nors konkrečiu klausimu visuomenės narių išreikštų nuomonių visuma. Politinės kultūros formavimo būdai turi įtakos individo socializacijai. G. Almondo ir S. Verbos nurodytų teorinių parapinės, pavaldinio ir dalyvio politinės kultūros tipų, o ypač pavaldinio ir dalyvio politinės kultūros tipų kombinacija sudaro pilietinės politinės kultūros tipą, kuris, anot G. Almondo ir S. Verbos, labiausiai atitinka demokratinės sistemos reikalavimus ir yra demokratijos stabilumo priežastis.

48 Politikos mokslų enciklopedinis žodynas. Vilnius: VU leidykla, 2007, p. 104.

Savikontrolės klausimai:

- Kaip suprantama politinė kultūra plačiąja ir siaurąja prasme?
- Kokios socialinės minties įtakos veikė politinės kultūros sampratos formavimąsi?
- Kas turi įtakos individų politinių vertybių ir nuostatų formavimuisi?
- Kuo skiriasi visuomenės nuomonė nuo politinės kultūros?

Literatūra

1. Heywood, A. *Politics*. London: Macmillan, 1997.
2. Jankauskas, A. (sud.) *Politinė kultūra ir visuomenės raida*. Kaunas: Naujasis lankas, 2002.
3. Krupavičius, A.; Lukošaitis, A. (sud.) *Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2004.
4. Leonavičius, V. *Sociologijos teorijos.* Kaunas: VDU, 2005
5. Matakas, J. (sud.) *Šiuolaikinė valstybė*. Kaunas: Technologija, 1999.
6. Novagrockienė, J. *Politikos mokslo pagrindai.* Vilnius: VU leidykla, 2001.
7. *Politikos mokslų enciklopedinis žodynas*. Vilnius: VU leidykla, 2007.
8. Prazauskas, A.; Unikaitė, I. *Politologijos pagrindai*. Kaunas: VDU leidykla, 2007.
9. Ramonaitė, A. *Posovietinės Lietuvos politinė anatomija*. Vilnius: Versus aureus, 2007.
10. Sabine, G. H.; Thorson, T. *Politinių teorijų istorija*. Vilnius: Pradai, 1995.
11. Savicka, A. *Postmaterializmo raidos savitumai Lietuvos kultūroje*. Kultūros barai. 1999, Nr. 5.

Literatūra

1. Arendt, H. *Totalitarizmo ištakos*. Vilnius: Tyto alba, 2001.
2. Arendt, H. *Žmogaus būklė*. Vilnius: Margi raštai, 2005.
3. Aristotelis. *Politika*. Vilnius: Pradai, 1997.
4. Bobbio, N. *Kairė ir dešinė: politinė skirtis*. Apostrofa, 2004.
5. Dahl, R. *Demokratija ir jos kritikai*. Vilnius: Amžius, 1994.
6. Degutis, A. *Individualizmas ir visuomeninė tvarka*. Vilnius: Eugrimas, 1998.
7. Dunleavy, P.; O'Leary, B. *Valstybės teorijos: liberali demokratijos politika*. Vilnius: Eugrimas, 1999.
8. Gray, J. *Liberalizmas*. Vilnius: Pradai, 1992.
9. Heywood, A. *Politics*. London: Macmillan, 1997.
10. Held, D. *Demokratijos modeliai*. Vilnius: Eugrimas, 2002.
11. Jankauskas, A. (sud.) *Politinė kultūra ir visuomenės raida*. Kaunas: Naujasis lankas, 2002.
12. Jokubaitis, A. *Trys politikos aspektai: praktika, teorija, menas*. Vilnius: VU leidykla, 2005.
13. Junevičius, A.; Matakas, J. *Valstybės pagrindai*. I–II d. Kaunas: Technologija, 1996.
14. Krupavičius, A.; Lukošaitis, A. (sud.) *Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2004.
15. Kulesza, W. T. *Mūsų laikų ideologijos*. Vilnius. Alma littera. 1998.
16. Lamentowicz, W. *Šių laikų valstybė*. Vilnius: Alma littera. 1998.
17. Leonavičius, V. *Sociologijos teorijos*. Kaunas: VDU, 2005
18. Matakas, J. (sud.) *Šiuolaikinė valstybė*. Kaunas: Technologija, 1999.
19. Matonytė, I. *Posovietinio elito labirintai*. Vilnius: Knygiai, 2001
20. Nisbet, R. *Konservatizmas*. Vilnius: Pradai, 1993.
21. Novagrockienė, J. *Partinės sistemos ir jų tipologija*. Politologija, 1995, Nr. 6.
22. Novagrockienė, J. *Politikos mokslo pagrindai*. Vilnius: VU leidykla, 2001.
23. *Politikos mokslų enciklopedinis žodynas*. VU leidykla, 2007.
24. Prazauskas, A.; Unikaitė, I. *Politologijos pagrindai*. Kaunas: VDU leidykla, 2007.
25. Putnam, R. *Kad demokratija veiktų*. Vilnius: Margi raštai, 2001.

26. Ramonaitė, A. *Posovietinės Lietuvos politinė anatomija*. Vilnius: Versus aureus, 2007.
27. Sabine, G. H.; Thorson, T. *Politinių teorijų istorija*. Vilnius: Pradai, 1995.
28. Sartori, G. *Lyginamoji konstitucinė inžinerija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2001.
29. Savicka, A. *Postmaterializmo raidos savitumai Lietuvos kultūroje*. Kultūros barai. 1999, Nr. 5.
30. Schumpeteris, J. *Kapitalizmas, socializmas ir demokratija*. Vilnius: Mintis, 1998.
31. *Seimo rinkimai'96: trečiasis atmetimas*. Vilnius: Tvermė, 1998.
32. *Šiuolaikinės lobistinės veiklos tendencijos*. Vilnius: LTU, 2002.
33. Tocqueville, A. de *Apie demokratiją Amerikoje*. Vilnius: Amžius, 1996.
34. Zeigler, H. *Politinė bendruomenė: įvadas į politinių sistemų ir visuomenės lyginamąją analizę*. Kaunas: Littera, 1993.

Visockaitė, Asta

POLITOLOGIJOS MOKYMO DALYKO METODINĖ PRIEMONĖ. – Vilnius:
Vi286 Mykolo Romerio universiteto leidyba, 2012. 60 p.

ISBN 978-9955-19-440-8

Metodinė priemonė yra skirta bakalauro studijų studentams, studijuojantiems politologijos mokymo dalyką. Parengta metodinė priemonė apima pagrindinius politologijos įvadinio kurso elementus ir suteikia glaustą jų paaiškinimą. Metodinėje priemonėje supažindinama su politikos mokslo struktūra, raidos etapais, tyrimo metodais, politikos mokslo objekto termino samprata, pagrindinėmis politikos mokslo kategorijomis, politinės sistemos funkcionavimu, klasikinėmis ir moderniomis politikos mokslo teorijomis. Kiekvienos temos pabaigoje pateikiami savikontrolės klausimai, leidžiantys įvertinti nagrinėtos temos žinias, nurodoma literatūra, padėsianti nuodugniau pažinti šią temą.

Vienas pagrindinių šio mokymo dalyko tikslų yra siekti, kad studentai įgytų reikalingų žinių ir įgūdžių tirti, aiškinti ir interpretuoti politikos pasaulį teoriniu ir empiriniu lygiu, mokėtų vartoti politikos mokslų sąvokas bei teorijas, argumentuotai analizuodami aktualias Lietuvos ir pasaulio politines problemas, ugdytų kritinį mąstymą.

Ši metodinė priemonė yra naudinga tiek studentams, tiek dėstytojams, dėstantiems politologijos mokymo dalyką.

UDK 372.832(075.8)

Asta Visockaitė

POLITOLOGIJOS MOKYMO DALYKO METODINĖ PRIEMONĖ

Redaktorė *Stasė Simutytė*
Maketavo *Aušrinė Ilekytė*

SL 585. 2012 06 08. 2,60 leidyb. apsk. l.
Tiražas 100 egz. Užsakymas 16 384.
Išleido Mykolo Romerio universitetas,
Ateities g. 20, Vilnius
Puslapis internete www.mruni.eu
El. paštas leidyba@mruni.eu
Parengė spaudai ir spausdino
UAB „Baltijos kopija“,
Kareivių g. 13b, Vilnius
Puslapis internete www.kopija.lt
El. paštas info@kopija.lt